

บทที่ 3

ทฤษฎีบำบัดและอิทธิพลจากทฤษฎีปรัชญา

ฟรังค์เริ่มอาชีพด้วยการเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจิตเวชด้วยวิธีการจิตวิเคราะห์ ซึ่งเขาเคยเป็นนักศึกษาของ فروยด์ มาก่อน อย่างไรก็ตามต่อมาเขาได้รับอิทธิพลจากงานเขียนของนักปรัชญาอรรถิภาวนิยม ทำให้เขานำแนวคิดจากหลักปรัชญาดังกล่าวมาพัฒนาและสร้างเป็นทฤษฎีบำบัด เพื่อประยุกต์ในการบำบัดผู้สิ้นหวังในชีวิต

จากการศึกษาเบื้องต้น พบว่าฟรังค์นำวิธีปรากฏการณ์วิทยาของฮูสเซิร์ลมาใช้ในวิธีการศึกษามนุษย์และการมองโลกอย่างที่เขามอง¹, เจตจำนงเพื่อชีวิตของโซเปนฮาว์โดยเชื่อว่ามนุษย์มีความคั่นรณตลอดเวลาเพื่อมีชีวิตอยู่ และปรัชญาอรรถิภาวนิยมซึ่งเกี่ยวข้องกับธรรมชาติมนุษย์, การดำรงอยู่ในโลกปัจจุบันและความหมายการดำรงอยู่ของปัจเจกบุคคล² ในบทนี้จะศึกษาถึงอิทธิพลของนักปรัชญาอรรถิภาวนิยมที่มีอย่างเด่นชัดในทฤษฎีบำบัดคือ แนวคิดของชาร์ตร์และนิตเช

การศึกษาในบทนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทางปรัชญาที่มีอิทธิพลต่อทฤษฎีบำบัดในด้านต่างๆ ดังกล่าว และการนำมาประยุกต์ใช้ในทฤษฎีบำบัด

¹C.H. Patterson, *Theories of Counseling and Psychotherapy*(U.S.A. : Harper & Row, 1973), p. 418.

² Ibid.

3.1 วิธีปรากฏการณ์วิทยา

เอ็ดมันด์ ฮุสเซอร์ล นักปรัชญาชาวเยอรมันเป็นผู้ค้นพบและวางรากฐานวิธีปรากฏการณ์วิทยา เขาได้อุทิศตนตลอดชีวิตเพื่อค้นหาพื้นฐานความรู้ของมนุษย์ที่ไม่สั่นคลอน ซึ่งบ่อยครั้งเขาอ้างว่าเป็นจุดยืน (Archimedean point)³ ทั้งนี้ฮุสเซอร์ลมีความปรารถนาเหมือนเคสการ์ตส์ที่จะสร้างวิธีคิดสำหรับค้นหาความจริง⁴ โดยเคสการ์ตส์เริ่มด้วย cogito หรือข้าพเจ้าคิด นับว่าเป็นการเริ่มต้นวิเคราะห์ปรัชญาด้วยประสบการณ์ตรงของตนเอง คือเริ่มจากผู้รู้ (subject) แต่วิธีการของเคสการ์ตส์ดังกล่าวมีลักษณะเป็นจิตวิสัยจนเกินไป เพราะมุ่งแยกสิ่งที่เรียกว่า “ข้าพเจ้า” ออกจากสิ่งอื่น⁵ ฮุสเซอร์ลมองว่าผู้รู้ไม่สามารถอยู่อย่างโดดๆ ได้ ทั้งนี้ต้องมีสิ่งที่ถูกรู้มารองรับการรู้เสมอ ฮุสเซอร์ลได้รับอิทธิพลมาจากอาจารย์ของเขาชื่อ เบร์นตาโน (Brentano, 1835 - 1907) ว่า “ความรู้ทุกอย่างต้องมีสิ่งตอบสนอง (All knowledge is intentional)”⁶

นอกจากนี้ฮุสเซอร์ลยังได้รับอิทธิพลจากค่านที่เรื่อง กลไกของจิต (categories of mind) โดยจิตของเราไม่ได้มีลักษณะอ้อมมันต์ (passive) ในการรับความรู้จากวัตถุ (object) แต่เรามีกลไกของจิตทำงานเพื่อรับรู้ในลักษณะกัมมันต์ (active) ทั้งนี้ค่านที่กล่าวว่า ความรู้ที่ตรงกับความเป็นจริงที่เรียกว่า ความจริงในตัวมันเอง (noumena) นั้น เราไม่สามารถรู้ได้ แต่เรารู้ได้เฉพาะโลกที่ปรากฏแก่เรา (phenomena) เท่านั้น ทั้งนี้ฮุสเซอร์ลไม่เห็นด้วยกับค่านที่ว่า เราไม่สามารถมีความรู้ที่ตรงกับความเป็นจริงได้

ฮุสเซอร์ลโจมตีสำนักธรรมชาตินิยม (naturalism) และสำนักประวัติศาสตร์นิยม (historicism) ว่าล้วนเป็นศาสตร์ที่มีอคติและความลำเอียง (presupposed science) ในความหมายที่ว่า ทั้งคู่ยังยอมรับในการดำรงอยู่ของธรรมชาติ ทั้งในแง่ของเวลาและสถานที่ (the spatiotemporal existence of nature) กล่าวคือ สำนักธรรมชาตินิยมมองสิ่งที่เรียกว่า “ความรู้” เพียงแค่ว่า ว่าหมายถึงความรู้

³ Richard Schmitt, *The Encyclopedia of Philosophy* Edited by Paul Edwards (New York : Macmillan, 1967), p. 97.

⁴ กิริติ บุญเจือ, *แก่นปรัชญาปัจจุบัน* (กรุงเทพฯ ฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 107.

⁵ อติศักดิ์ ทองบุญ, *คู่มืออภิปรัชญา* (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533), หน้า 58.

⁶ กิริติ บุญเจือ, *แก่นปรัชญาปัจจุบัน* (กรุงเทพฯ ฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 108.

แบบวิทยาศาสตร์ที่สามารถอ้างอิงกับธรรมชาติได้เท่านั้น ในขณะที่สำนักประวัติศาสตร์นิยมมองว่าทุกอย่างเป็นเรื่องของ “ข้อเท็จจริง” ทางประวัติศาสตร์ทั้งสิ้น⁷

ฮุสเซอร์ลมีความเห็นว่าทั้งวิทยาศาสตร์หรือประวัติศาสตร์ต่างก็เป็นผลผลิตหรือการกระทำของจิตสำนึกของมนุษย์ทั้งสิ้น⁸ กล่าวคือ ปรากฏการณ์วิทยาให้ความสนใจในกระบวนการสร้างความหมายหรือทำความเข้าใจโลกรอบตัวมนุษย์ โดยผ่านการเข้าใจการทำงานของจิตสำนึกของมนุษย์ ฮุสเซอร์ลให้ความสำคัญกับผู้รู้หรือจิตสำนึกของมนุษย์ว่ามีบทบาทในการสร้างความรู้และความหมาย ทั้งนี้สิ่งที่ถูกผู้รู้ได้เปิดเผยความจริงแก่จิตสำนึกของเรา กล่าวคือ ไม่มีจิตสำนึกเฉย ๆ แต่ต้องเป็นจิตสำนึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเสมอ (the consciousness of something / intentionality) ดังนั้น การบรรยายปรากฏการณ์วิทยาจึงเป็นการประนีประนอมสองส่วนคือ การบรรยายระหว่างการรู้ (noetic) และสิ่งที่ถูกผู้รู้ (noematic)⁹

ปรากฏการณ์วิทยาพยายามเข้าใจถึงแหล่งที่มาของการรับรู้ของมนุษย์ในชีวิตประจำวัน (Life – world) นั่นเอง ทั้งนี้ในชีวิตประจำวันไม่ได้มีเฉพาะจิตสำนึกของตนเพียงเท่านั้น แต่ยังมีจิตสำนึกของบุคคลอื่นด้วย ซึ่งต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างจิตสำนึกด้วยกัน (intersubjective) ประกอบกันขึ้นเป็นสังคมมนุษย์

ฮุสเซอร์ลต้องการสร้างวิธีปรากฏการณ์วิทยาในฐานะเป็นศาสตร์ที่เข้มข้น (rigorous science) เจาสนใจประสบการณ์ของจิตสำนึก โดยหันกลับไปยังธรรมชาติของสรรพสิ่ง (zu den sachen selbst)¹⁰ วิธีการศึกษาใช้ transcendental - phenomenological reduction เป็นเครื่องมือในการศึกษา¹¹ เริ่มด้วยการรวบยอด (reduction) บางครั้งใช้คำว่า การยับยั้งชั่งใจ (suspension) หรือแขวนไว้ (epoche) เป็น “การใส่วงเล็บ” (bracketing) พื้นฐานเดิมต่าง ๆ ของตัวเรา หรือบรรดาสิ่งที่เราก่อนเคย เคยชินและยอมรับ (presuppositions) ก่อนที่จะทำการศึกษาเรื่องใด ๆ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้

⁷ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, รัฐศาสตร์ การบริหารรัฐกิจ ทฤษฎี: หนึ่งทศวรรษรัฐศาสตร์ แนววิพากษ์(กรุงเทพ ฯ : ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก, 2540), หน้า 65 -66.

⁸ เรื่องเดียวกัน

⁹ Hazard Adams and Leroy Searle, *Critical Theory Since 1965*(Florida : Florida State University Press,1986), p. 660.

¹⁰ Carol E. Polifroni and Marylonise Welch, *Perspectives on Philosophy of Science in Nursing*(New York : Lippincott Williams & Wilkins,1999), p. 240.

¹¹ Richard Schmitt, *The Encyclopedia of Philosophy* edited by Paul Edwards(New York : Macmillan, 1967), p. 98.

อิสระจากอคติและความลำเอียงต่าง ๆ แต่มีไว้จะเป็นการปฏิเสธสิ่งเหล่านี้ แต่ต้องการให้เราตระหนักถึงสิ่งเหล่านี้มากกว่า ซึ่งเมื่อเราดำเนินการตามนี้แล้ว จะทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าถึงแก่น (essence) หรือจิตสำนึกของเรื่องนั้น ๆ (eidetic reduction) ซึ่งเมื่อเราไต่สวนให้กับพื้นฐานเดิมต่าง ๆ แล้ว สิ่งที่เหลือจากการไต่สวนคือ ตัวตนที่เป็นอิสระจากการรับรู้ใด ๆ ที่มีมาก่อนหน้านั้น หรือที่ฮุสเซอร์ลเรียกว่า transcendental ego หรือ pure consciousness ทั้งนี้ทำให้ผู้ศึกษาสามารถที่จะเข้าไปศึกษาปรากฏการณ์นั้น ๆ อย่างปราศจากอคติ โดยวิธีการที่ฮุสเซอร์ลเรียกว่า “การจุ่มตัว (immerse)” ลงไปในเหตุการณ์ที่ศึกษา ซึ่งหลังจากการไต่สวนแล้ว ปรากฏการณ์ที่ปรากฏจึงรอทำความเข้าใจจากจิตสำนึกเท่านั้น จึงกล่าวได้ว่า สิ่งที่ปรากฏจะเป็นเพียงปรากฏการณ์ในการรับรู้ของเรา (thing - as - they - appear - to - us)¹² ไม่มีสิ่งที่ปรากฏด้วยตัวมันเองโดยปราศจากการรับรู้ ซึ่งวิธีการนี้จะทำให้ผู้ศึกษาก้าวพ้นไปจากระดับของการคิดไปสู่ระดับของการสะท้อนกลับจากภายใน (reflection) ได้กล่าวคือในทัศนะของฮุสเซอร์ล หากเรา “คิด” หมายความว่าเรากำลังให้ความสนใจกับวัตถุ สิ่งของหรือปรากฏการณ์อันเป็นตัวที่ทำให้เราต้องคิด แสดงว่าเรากำลังอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งที่เราคิด (the object of thought) แต่การสะท้อนกลับไม่ใช่เรื่องของความในใจหรือคิดยึดแต่อย่างใด แต่เป็นการเข้าใจสรรพสิ่งอย่างที่เป็นอยู่ และวิธีการแบบปรากฏการณ์วิทยาสามารถช่วยให้เราสะท้อนกลับได้ ด้วยการไต่สวนพื้นฐานเดิมต่าง ๆ ของเราดังกล่าวมาข้างต้นจะเน้นลักษณะเด่นประการหนึ่งของวิธีการหาความรู้แบบปรากฏการณ์วิทยาของฮุสเซอร์ลซึ่งเป็นเรื่องการสะท้อนกลับ¹³ ซึ่งจะทำให้เราสามารถเข้าใจถึงแก่นหรือจิตสำนึกในเรื่องที่ศึกษานั้น ๆ

วิธีปรากฏการณ์วิทยามีอิทธิพลต่อจิตวิทยาเชิงพรรณนา (descriptive psychology) อาทิเช่น ทฤษฎีนิยบบัคได้นำวิธีปรากฏการณ์วิทยาของฮุสเซอร์ลมาประยุกต์ใช้ในการนำบัคผู้สิ้นหวังในชีวิต โดยเริ่มจากการมองปัญหาที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่ได้รับอย่างฉับพลัน (immediate data of experience) ซึ่งอยู่ในขอบเขตของปรากฏการณ์หรือชีวิตประจำวัน โดยแต่ละบุคคลจะรับรู้และสร้างความหมายให้กับโลกตามจิตสำนึกที่ตนมีประสบการณ์ ซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละจิตสำนึก ทั้งนี้ทฤษฎีนิยบบัคจะสนใจเฉพาะปรากฏการณ์หรือชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้นโดยฉับพลันเท่านั้น จะไม่สนใจมูลเหตุที่อยู่ภายใต้พฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกมา อย่างเช่น ในทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ที่มองว่า “ภายในตัวมนุษย์ มีแรงขับทางชีวภาพซึ่งมีอิทธิพลกำหนดพฤติกรรมต่าง ๆ

¹² ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, รัฐศาสตร์ การบริหารรัฐกิจ ทฤษฎี : หนึ่งทศวรรษรัฐศาสตร์ แนววิพากษ์ (กรุงเทพ ฯ : ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก, 2540), หน้า 69.

¹³ เรื่องเดียวกัน

แม้แต่คุณสมบัติ เช่น การสร้างสรรค์และความรัก ก็ถูกมองว่าสืบมาจากแรงขับหรือ "สัญชาตญาณ" ที่เป็นพื้นฐานอยู่"¹⁴ ทั้งนี้ก็นัยบัพคมองว่า การให้ความสนใจสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์นั้น ๆ จะทำให้เราไม่ทราบถึงลักษณะที่แท้จริงของสิ่งที่จะศึกษานั้น กลับเป็นการอธิบายถึงสิ่งที่อยู่เบื้องหลัง ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ต้องการจะศึกษาอย่างแท้จริง

ในกระบวนการบำบัด ผู้เข้ารับการรักษาจะต้องบรรยายประสบการณ์ที่เขาได้ประสบมา ทั้งนี้ก็นัยบัพคจะพยายามเข้าใจสิ่งที่เขาบรรยายไม่ทำความเข้าใจด้วยตนเองจากการไตร่ตรองไว้ล่วงหน้า ผู้ศึกษาจะทำการแปลปรากฏการณ์ที่นำมาหลังจากฟังสิ่งที่เขาบรรยายแล้ว¹⁵ โดยนัยบัพคใช้วิธีการ "ใส่แว่นเลือก" พื้นฐานเดิมต่าง ๆ ของตัวเราที่เคยยึดถือ ทั้งนี้ก็นัยบัพคไม่เห็นด้วยกับวิธีการลดทอน (reductionistic) ที่เรียกว่าเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์¹⁶ อย่างเช่น ทฤษฎีต่าง ๆ ที่เคยได้ศึกษามาตัดสินและจำแนกประเภทของผู้เข้ารับการรักษา หรือการใช้ผลการทดลองจากพฤติกรรมที่เคยเกิดขึ้นซ้ำ ๆ มาคาดเดาพฤติกรรมของมนุษย์ ทั้งนี้ผู้ศึกษาจะต้องตระหนักว่า ปัจเจกบุคคลมีความแปลกเด่นเฉพาะตน ซึ่งเขาจะรับรู้โลกตามจิตสำนึกที่ประสบการณ์ให้มา ผลจากการใส่แว่นเลือกทำให้ผู้ศึกษาปราศจากอคติใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นตัวคนที่ว่างเปล่า ไม่มีโลกทัศน์ของตนอีกต่อไปและพร้อมที่จะศึกษาปรากฏการณ์นั้นอย่างปลอดจากอคติใดๆ สิ่งนี้เองทำให้ผู้ศึกษาสามารถจุ่มตัวลงไป ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้อย่างไม่ตะขิดตะขวงใจ และทำให้สามารถมองปัญหาได้อย่างผู้ที่ตกอยู่ในปัญหานั้น

ผู้ศึกษาจะต้องระวังไม่ให้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของข้อมูลที่ได้รับ ซึ่งปรากฏการณ์จะเผยตัวเองออกมาแก่จิตสำนึกของเราอย่างทีมนั้นเป็น โดยเราจะไม่ไปวินิจฉัยปรากฏการณ์นั้น ๆ กล่าวคือเป็นการก้าวพ้นจากการคิดไปสู่การสะท้อนกลับจากภายใน ทำให้เราสามารถเข้าใจสิ่งที่ปรากฏอย่างที่เป็นอยู่ และสามารถสืบไปหาต้นตอหรือรากเหง้าของปรากฏการณ์นั้นได้

ในกระบวนการทำจิตบำบัด ความสัมพันธ์ระหว่างนักบำบัดและผู้เข้ารับรักษานับว่าเป็นสิ่งสำคัญในการบรรลุผลสำเร็จในการรักษา ซึ่งผู้ศึกษาจะต้องตระหนักว่า ไม่ใช่เฉพาะตนเองเท่านั้นที่มีจิตสำนึกต่อประสบการณ์ที่เกิดขึ้นเท่านั้น บุคคลอื่นก็มีจิตสำนึกต่อประสบการณ์ที่เกิดขึ้น

¹⁴ เกลิมเกียร์ติ ผิวนวล, **พื้นฐานทางปรัชญาของจิตวิทยาแบบมนุษยนิยม**(กรุงเทพฯ : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 2.

¹⁵ Quoted in Ibid. Victor Emil Frankl, **Psychotherapy and Existentialism**(Great Britain : Middlesex Penquin, 1967), p. 14.

¹⁶ Barbara J. Stevens Barnum, **Nursing Theory**(New York : Chairman and Chief – Executive – Officer of Barnum Communication, Inc., 1990), p. 65.

เช่นเดียวกัน ทั้งนี้จิตสำนึกของแต่ละบุคคลมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ “จิตสำนึกของตนเอง (self – consciousness) และจิตสำนึกของบุคคลอื่น (consciousness of others) ไม่สามารถแยกออกจากกันได้”¹⁷ และในกระบวนการสะท้อนกลับจากภายในนี้ ไม่เฉพาะผู้ศึกษาเท่านั้นที่จะต้องกระทำ แต่ผู้ถูกศึกษาก็มีความสามารถในการสะท้อนกลับด้วยตนเองเช่นเดียวกัน ซึ่งมีผลต่อเทคนิคการบำบัด ในทฤษฎีนี้บำบัดคือ การตั้งใจแบบปฏิบัติ และการปลดปล่อยความคิดคำนึง ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ซึ่งเทคนิคทั้งสองประการนี้เป็นการแยกตัวเองออกจากอาการป่วยที่เกิดขึ้น ทำให้เขามองเห็นสภาพที่เป็นอยู่และสามารถจัดการกับตนเอง อันจะทำให้เขาหายจากอาการป่วยได้ กรณีตัวอย่างเช่น กรณีมีแพทย์หนุ่มมารักษาที่คลินิกเขาเป็นโรคกลัวเหงื่อออก (hydrophobia) ซึ่งเขาถูกรบกวนด้วยระบบประสาทอัตโนมัติเป็นเวลานาน วันหนึ่งเขาพบหัวหน้าและจับมือทักทาย เขาสังเกตเห็นว่าเขาขับเหงื่อออกมามากกว่าปกติ และเวลาต่อไปในสถานการณ์เดียวกัน เขาคาดหวังว่าจะขับเหงื่อออกมากอีก นักนับำบัดแนะนำให้คนไข้เผชิญกับสถานการณ์นั้น โดยให้เขาพูดกับตัวเองว่า เขาเพียงแค่ง้อเหงื่อออก 1 ลิตรก่อน แต่ขณะนี้ ฉันจะทำให้เหงื่อออกอย่างน้อย 10 ลิตร ซึ่งผลจากการรักษาด้วยเทคนิคการตั้งใจแบบปฏิบัติ ทำให้เขาหายจากอาการดังกล่าว กล่าวคือนักนับำบัดได้สนใจในปัญหาหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยบรรยายให้คนไข้เห็นถึงอาการที่เกิดขึ้นดังกล่าว สิ่งนี้ทำให้ผู้รับการรักษาสามารถมองเห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและสามารถแยกตัวออกมาจากอาการของโรค และหายจากอาการดังกล่าวได้ในที่สุด

ในทฤษฎีนี้บำบัดมีเป้าหมายการบำบัดเพื่อให้ผู้เข้ารับการรักษาค้นพบความหมายของการมีอยู่ โดยวิธีการวิเคราะห์ปรากฏการณ์อย่างเข้มข้นจากธรรมชาติและกิจกรรมของมัน¹⁸ กล่าวคือเป็นสิ่งที่ปรากฏการณ์เปิดเผยตัวมันเองอย่างที่มีมันเป็นแก่นจิตสำนึกของผู้ศึกษา และผู้ศึกษาจะพรรณนาปรากฏการณ์ที่ได้รับจากจิตสำนึกอย่างปรากฏออกมาอย่างใคร่ครวญและละเอียดถูกต้องเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เข้ารับการรักษาสามารถเข้าใจตนเองและแนวทางการมีอยู่ของตนโดยผ่านประสบการณ์ที่เขาได้รับ กรณีตัวอย่างเช่น ครั้งหนึ่งมีหมอซึ่งป่วยเป็นโรคกดดันทางจิตใจอย่างแรง เขาไม่สามารถเอาชนะความรู้สึกสูญเสียภรรยาสุดที่รักได้ ฟรังค์เริ่มต้นด้วยการไม่บอกอะไรแก่เขา แต่ยังคงถามไปว่า อะไรจะเกิดขึ้น ? หากคุณหมอสั้นชีวิตก่อนและภรรยาของหมอดังกล่าวต้องมีชีวิตอยู่ต่อไป ? เขาตอบว่า “เออ ถ้าเป็นเช่นนั้นก็คงแย่เพราะเธอต้องทรมานมาก” ทันใดนั้นฟรังค์จึงสวนตอบกลับ

¹⁷ Carol E. Polifroni and Marylonise Welch, *Perspectives on Philosophy of Science in Nursing* (New York : Lippincott Williams & Wilkins, 1999), p. 266.

¹⁸ William C. Taveson, *Humanistic Psychology : a Synthesis* (Homewood, Illinois : The Dorsey Press, 1982), p. 168.

ไปว่า “เห็นไหมครับคุณหมอ ภรรยาของคุณหมอรอดพ้นจากความทุกข์และเป็นคุณเองที่ช่วยให้เธอให้พ้นจากความทุกข์ทรมานนี้ ซึ่งคุณเป็นคนรับเคราะห์แทนเธอ โดยดำเนินชีวิตอยู่และอาศัยถึงเธอ” คุณหมอลุกขึ้นจับมืออาลาและออกจากสำนักงานไป จะเห็นได้ว่าวิธีการดังกล่าว นักนัยบำบัดไม่ได้กำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิต แต่จะพรรณนาถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อให้ผู้รับการรักษาได้ค้นพบแนวทางการดำเนินชีวิตด้วยตนเอง ฟรังค์มีนัยยะถึงการพรรณนาประสบการณ์ที่มีความหมายของปัจเจกบุคคล โดยปราศจากการวินิจฉัยประสบการณ์ที่ได้รับ นักนัยบำบัดจะทำการไต่ตรองโดยการแปลความหมาย ซึ่งจะทำได้สามารถนำไปสู่ต้นเหตุของประสบการณ์ที่มีอยู่จริง¹⁹ เนื่องจากปัจเจกบุคคลมีการรับรู้โลกแตกต่างกันไปการจะทำให้เขาค้นพบความหมายของชีวิตด้วยตัวเอง ฟรังค์ได้ยืนยันว่า เราสามารถค้นพบความหมายของชีวิตโดยผ่านจิตสำนึกของปัจเจกบุคคล, การเผชิญหน้าด้วยความรับผิดชอบต่อสถานการณ์ในชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะตน²⁰ แนนแทนสัน (Nantanson) ได้ให้เหตุผลสนับสนุนว่า “เหตุผลของวิธีคิดแบบฮัสเซิร์ล (Husserlian) ถูกยอมรับไปยังความรับผิดชอบของมนุษย์ เพื่อสนับสนุนหรือให้เกิดการไต่ตรองทางความคิดเชิงปรัชญา โดยมนุษย์ที่สมบูรณ์ค้นหาเพื่อที่จะรู้ตนเอง”²¹ ซึ่งฟรังค์ได้ให้แนวทางการค้นพบความหมายของชีวิตโดยผ่านคุณค่าทั้งสามประเภทคือ คุณค่าจากการสร้างสรรค์, คุณค่าจากประสบการณ์ และคุณค่าจากทัศนคติ ดังจะกล่าวในบทต่อไป

¹⁹ Victor Emil Frankl, *Psychotherapy and Existentialism*(Great Britain : Middlesex Penquin, 1967), p. 25.

²⁰William C. Tageson, *Humanistic psychology : a Synthesis*(Homewood, Illinois : The Dorsey Press, 1982), p.169.

²¹Carol E. Polifroni and Marylonise Welch, *Perspectives on Philosophy of Science in Nursing*(New York : Lippincott Williams & Wilkins, 1999), p. 267.

3.2 เจตจำนงเพื่อชีวิตของโซเปนฮาว์

อาร์เธอร์ โซเปนฮาว์ เป็นนักปรัชญาชาวเยอรมันที่ได้สนใจศึกษาปรัชญาตะวันออก และนำแนวคิดที่ได้รับดังกล่าวผสมผสานกับปรัชญาตะวันตกจนเกิดเป็นแนวคิดของตน ทั้งนี้โซเปนฮาว์ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากเพลโต ค้านท์ และปรัชญาอุปนิษัต²²

โซเปนฮาว์แบ่งโลกออกเป็น โลกแห่งมโนภาพและเจตจำนง โดยโลกแห่งมโนภาพมีอยู่เพราะมันถูกรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสและความเข้าใจ ให้ความหมายแก่มันและมันมีอยู่ในความสัมพันธ์ด้านเวลา, สถานที่และความเป็นเหตุและผลซึ่งก็คือโลกแห่งปรากฏการณ์ ส่วนความเป็นจริงนั้น โซเปนฮาว์มีความเห็นเหมือนค่าน้ำว่ามันคือ สิ่งในตัวเอง ซึ่งไม่เปลี่ยนแปลงและอยู่นอกเวลา สถานที่ และความเป็นเหตุและผล แต่โซเปนฮาว์ถือว่า เราสามารถรู้สิ่งในตัวเองนี้โดยการหยั่งเห็นโดยตรง (intuition) ขณะที่ค่าน้ำถือว่าเราไม่สามารถรู้มันได้เลย โซเปนฮาว์อธิบายว่าสิ่งในตัวเองคือเจตจำนง

นอกจากนี้ โซเปนฮาว์เห็นด้วยกับค่าน้ำว่า ความรู้ของมนุษย์ต้องผ่านการทำงานของระบบเหตุผล ซึ่งเรียกว่าปทัชระ (category) เขากล่าวว่า “ไม่มีสิ่งใดมีอยู่โดยปราศจากเหตุผลว่า ทำไมมันจึงควรมีอยู่แทนที่จะไม่...” ค้านท์แบ่งการทำงานของระบบเหตุผลเป็น 12 วิชา ส่วนโซเปนฮาว์เห็นว่าเพียงวิชาเดียว เพราะเห็นว่าคำถามทุกประเภทของมนุษย์ ต้องจบลงด้วยการตอบปัญหาของคำถามว่า “ทำไม ?” อย่างไรก็ตาม ปทัชระวิชาเดียวนี้มีลักษณะการทำงานที่แตกต่างกันอยู่ 4 ลักษณะได้แก่ (1) หลักเหตุผลเพียงพอเกี่ยวกับเรื่องความเปลี่ยนแปลงและการกลายสภาพ แสดงโดยการใช้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์และปัจเจกการ (2) หลักเหตุผลเพียงพอเกี่ยวกับการดำรงอยู่ แสดงออกโดยการใช้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ และความเข้าใจเกี่ยวกับเทศะและกาล (3) หลักเหตุผลเพียงพอเกี่ยวกับเรื่องความรู้ แสดงออกโดยการใช้เหตุผลทางตรรกศาสตร์ (4) หลักเหตุผลเพียงพอเกี่ยวกับเรื่องการทำแสดงออกโดยเหตุผลทางจริยศาสตร์ และสำนึกทางจริยธรรม²³

โซเปนฮาว์เริ่มปรัชญาของเขาด้วยประโยคที่ว่า “โลกคือมโนภาพของฉัน” เขาเชื่อว่าโลกนี้หรือสรรพสิ่งมีอยู่โดยการถูกรับรู้ มันเป็นสิ่งที่ถูกรู้โดยผู้รู้เรียกว่า มโนภาพ (ideas) โต๊ะที่อยู่โดย

²² เมินรัตน์ นวะบุศย์, “ดุริยสุนทรีย์ : การประเมินคุณค่าตามทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ของโซเปนฮาว์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2536, หน้า 72.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 76-77.

มันถูกรับรู้จากประสาทสัมผัส ทั้งนี้การมีอยู่ของโลกในฐานะมโนภาพนี้โซเปนฮาว์กล่าวว่า มันมีอยู่อย่างสัมพันธ์ภายใต้หลักเหตุผลเพียงพอสั่งประกอบด้วยกาล อนาคต และความเป็นเหตุและผล²⁴

ส่วนเจตจำนงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแบ่งแยกได้ และไม่อยู่ภายใต้หลักเหตุผลเพียงพอ แต่ว่ามันแสดงออกมาเป็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า เจตจำนงเป็นสิ่งที่สำแดงออกมาเป็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ซึ่งมีความหลากหลายและอยู่ภายใต้หลักเหตุผลเพียงพอ โดยมนุษย์เป็นการสำแดงออกของเจตจำนงในระดับสูงสุดมีความหลากหลายมากที่สุด รองลงมาคือสัตว์ ส่วนพืชไม่มีความหลากหลาย นอกจากเป็นไปตามอิทธิพลของดินฟ้าอากาศ ฯลฯ และสิ่งไม่มีชีวิตซึ่งเป็นการสำแดงออกของเจตจำนงในระดับยิ่งสูงมากก็ยิ่งทุกข์มาก โดยโซเปนฮาว์ได้อธิบายลักษณะต่าง ๆ ของเจตจำนงว่า มันมีลักษณะเป็นความอยาก เพราะสรรพสิ่งในโลกมีความต้องการสิ่งอื่นเพื่อตัวเองตลอดเวลา เขากล่าวว่า

“...คนต้องการสัตว์เพื่อเลี้ยงชีพ และสัตว์ต้องการสัตว์และพืช ส่วนพืชต้องอาศัยดิน น้ำ ปุ๋ย และส่วนประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ก็ต้องอาศัยดาวพระเคราะห์ ดวงอาทิตย์ การโคจรรอบดวงอาทิตย์ ฯลฯ ทั้งหมดนี้เป็นผลมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า เจตจำนงต้องมีอยู่ด้วยตนเอง ไม่มีอะไรมีอยู่นอกจากมัน มันจึงเป็นเจตจำนงที่หิวกระหาย ดังนั้น ความอยาก ความกังวล และความทุกข์จึงเกิดตามมา”²⁵

จะเห็นได้ว่าความอยากและคตินรนตลอดเวลานี้เป็นไปเพื่อการมีชีวิตอยู่ โซเปนฮาว์จึงบอกว่า เจตจำนงนี้ อาจเรียกได้ว่า “เจตจำนงเพื่อชีวิต”²⁶

จากการที่เจตจำนงมีลักษณะเป็นความอยากและคตินรนตลอดเวลา ทำให้มนุษย์เกิดทุกข์ เพราะว่าความอยากไม่ได้รับการตอบสนองเสมอไป บางครั้งมีอุปสรรคมาขัดขวางทำให้ไม่สมปรารถนาและเป็นทุกข์ ตัวอย่างเช่น บางคนต้องการเครื่องนุ่งห่มมากขึ้นเพื่อเพิ่มความอบอุ่นแก่ร่างกาย แต่เขาก็ยากจนทำให้ไม่สามารถซื้อหามาได้ และไม่มีใครสละให้แก่เขาด้วย เขาจึงต้องทนทุกข์ทรมานกับสภาพอากาศที่เย็นจัดนั้นต่อไป แต่กระนั้นแม้ว่ามนุษย์จะได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ต้องการแล้ว แต่เขาก็ไม่สามารถที่จะมีความสุขได้อย่างแท้จริง เพราะโดยธรรมชาติของเจตจำนงมีความอยากและคตินรนตลอดเวลา ทำให้เขาไม่สามารถพอใจในสภาพที่เป็นอยู่ได้ ตัวอย่างเช่น

²⁴ พรทิพย์ ชูศักดิ์, “วิเคราะห์ความคิดเรื่องความทุกข์ของโซเปนฮาว์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2524, หน้า 6.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

²⁶ เรื่องเดียวกัน

เมื่อเขาได้รับเครื่องนุ่งห่มให้ความอบอุ่นเพียงพอแล้ว แต่เขาก็ยังไม่มีความสุขพอใจ ยังอยากจะได้เครื่องนุ่งห่มที่มีราคาแพงและมีแบบสวยงามมาสวมใส่ กล่าวได้ว่าความอยากของมนุษย์ยังไม่เป็นที่สิ้นสุด เมื่อได้รับการตอบสนองแล้ว ก็ยังมีความอยากเพิ่มขึ้นไปอีก ดังนั้นชีวิตมนุษย์จึงไม่มีความสุขอย่างแท้จริง ที่เราคิดว่ามีความสุขเป็นเพียงด้านลบของความทุกข์ซึ่งมีอยู่ในเชิงปฏิฐาน (positive) เท่านั้น²⁷

แต่กระนั้น ถ้าเขาได้รับการตอบสนองแล้ว เขาไม่อยากจะอะไรอีก เขาจะพบกับความสุขและไม่มีความทุกข์ใจหรือไม่ ในแง่นี้โซเปนฮาว์จะตอบว่า “ไม่” เพราะเขาเชื่อว่า ขณะที่คนเราไม่มีความอยากอะไรเลยนั้น คนเราจะมีแต่ความเชื่องซึม เบื่อหน่าย ดังคำกล่าวของโซเปนฮาว์ที่ว่า

“...ธรรมชาติของสัตว์และคนมีความทุกข์เป็นจุดเริ่มต้น และดำรงอยู่ต่อมาอย่างเป็นทุกข์ แต่ถ้ามั่นขาดวัตถุประสงค์ความต้องการเพราะมันถูกขจัดออกไปด้วยความพอใจอย่างง่ายดายแล้ว ความอ้างว้างและความเบื่อหน่ายอย่างรุนแรงจะเข้ามาแทนที่... ดังนั้นชีวิตของคนและสัตว์จึงเป็นเหมือนกับลูกตุ้มที่แกว่งไปมาระหว่างความทุกข์กับความเบื่อหน่าย และเราอาจจะเปรียบเทียบให้แปลกออกไปได้อีกว่า หลังจากที่เราได้ส่งความทุกข์ทรมานลงนรกไปแล้ว มันก็ไม่มีอะไรที่เป็นสวรรค์เหลืออยู่นอกจากความเบื่อหน่ายเท่านั้น”²⁸

โซเปนฮาว์ยังได้อธิบายเรื่องนี้โดยเปรียบเทียบกับการณ์อาศัยอยู่ในเมืองในอุดมคติเช่น ยูโทเปียว่า “ลองจินตนาการถึงชนชาติที่ส่งไปอยู่ในยูโทเปียซึ่งเป็นสถานที่ซึ่งทุก ๆ สิ่งดำเนินไปอย่างกลมกลืนกัน มีไถ่ทาสที่ขยันเรียบร้อยแล้วบินวนอยู่โดยรอบ และเป็นสถานที่ซึ่งคนที่รักกันสามารถพบกันได้อย่างไม่ต้องรอช้าหรือมีอุปสรรคใด ๆ มาขวางกั้น ในสถานที่เช่นนี้เราจะพบว่าบางคนตายด้วยความเบื่อหน่ายหรือผูกคอตาย บางคนอาจจะต่อสู้และฆ่าฟันกันซึ่งก่อให้เกิดความทุกข์แก่พวกเขาเพิ่มมากขึ้นจากความทุกข์ที่ธรรมชาติได้ก่อให้เกิดแก่เขา”²⁹

โซเปนฮาว์เห็นว่า เจตจำนงนำไปสู่ความเห็นแก่ตัว เพราะมันมีเพียงธรรมชาติแห่งการดิ้นรนเพื่อความคงอยู่ของตัวเองเท่านั้น ลักษณะเช่นนี้คือ ความพยายามยืนยันเจตจำนงแห่งตนและปฏิเสธเจตจำนงอื่น ๆ ดังจะเห็นได้จาก คนบริโภคสัตว์เป็นอาหาร ทำให้มีการฆ่าสัตว์เป็นอาหารหรือบางคนทำร้ายร่างกายผู้อื่นเพื่อชิงทรัพย์ ซึ่งความเห็นแก่ตัวนี้นำมาซึ่งความทุกข์

²⁷ เมินรัตน์ นวะบุศย์, “คูริยสุนทรีย : การประเมินคุณค่าตามทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ของโซเปนฮาวเออร์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2536, หน้า 85.

²⁸ พรทิพย์ ชูศักดิ์, “วิเคราะห์ความคิดเรื่องความทุกข์ของโซเปนฮาวเออร์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2524, หน้า 33.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

แต่กระนั้น จากการที่คนมีสมรรถภาพในการคิด (faculty of reflection) คือความสามารถในการคิดด้วยเหตุผล โดยผ่านการรับรู้และความเข้าใจทำให้คนสามารถมีความทุกข์ได้มากกว่าสัตว์ จะเห็นได้ว่าคนจะวิตกกังวลในสิ่งที่ยังมาไม่ถึง และรู้สึกเสียใจกับอดีตที่ผ่านไปแล้ว ตัวอย่างเช่น คนกังวลถึงความตายว่าตนเองจะต้องเผชิญสักวันหนึ่ง แต่สัตว์ไม่เคยกังวลถึงความตาย มันจะรู้ถึงความตายเมื่อมันกำลังจะตาย ซึ่งมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น แต่แม้ว่ามนุษย์จะมีความทุกข์ได้มากกว่าสัตว์ แต่เขาก็สามารถมีความสุขได้มากกว่าสัตว์ด้วย เพราะมนุษย์สามารถเรื่องอำนาจความสะดวก ทำให้ชีวิตของตนสุขสบายขึ้นแต่สัตว์จะดำเนินชีวิตอย่างที่ยึดมั่นเป็นอยู่เช่นนั้นตลอดไป

นอกจากนี้ โซเปนฮาว์มีความเห็นว่า เจตจำนงมีเสรีภาพ ทำให้มนุษย์สามารถปฏิเสธหรือยอมรับเจตจำนงได้เพราะมนุษย์มีเหตุผล เขาจึงสามารถเลือกที่จะไม่ทำตามแรงงูใจหรือทำตามแรงงูใจอันใดอันหนึ่งได้โดยไม่กระทำต่าง ๆ ตามเจตจำนงที่ค้ำดันไปอย่าง ไม้รู้จบเช่นเดียวกับสัตว์อื่น ๆ เราจะพบคำอธิบายของโซเปนฮาว์เกี่ยวกับเรื่องนี้

“เจตจำนงในฐานะสิ่งในตัวเองมีเสรีภาพ นี่มาจากข้อเท็จจริงที่ว่ามันเป็นสิ่งในตัวเองเป็นเนื้อหาของปรากฏการณ์ทั้งหมด และเรายังรู้ดีกว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นไปตามหลักเหตุผลเพียงพอ...

...แม้ว่าคนและสัตว์จะถูกกำหนดด้วยแรงงูใจต่าง ๆ ในจำนวนที่เท่ากัน แต่คนซึ่งแตกต่างจากสัตว์สามารถเลือกได้อย่างเต็มที่นี้ มักจะถูกมองว่าเป็นเสรีภาพของเจตจำนงในการกระทำต่าง ๆ แต่มันเป็นเพียงความสามารถเลือกหรือความสามารถไตร่ตรองที่คนมีซึ่งแตกต่างจากสัตว์ เสรีภาพของเจตจำนงจึงถูกกำหนดให้เป็นลักษณะของเขาเพราะเชื่อว่าเจตจำนงของเขาเป็นผลมาจากการทำงานของปัญญาโดยปราศจากลักษณะที่เป็นพื้นฐานของมัน...”³⁰

ดังนั้น ทุกคนจึงมีจุดหมายและแรงงูใจต่าง ๆ เป็นตัวนำในความประพฤติดของเขาและเขาสามารถให้เรื่องราวเกี่ยวกับการกระทำเฉพาะครั้งของเขาได้

จากที่กล่าวมาแล้ว เจตจำนงเป็นการสำแดงออกของการกระทำต่าง ๆ โดยสำแดงออกมาทางร่างกาย เราอาจเรียกการยืนยันเจตจำนงว่า การยืนยันของกายก็ได้ ดังเราจะเห็นได้จากการที่ทุกคนต้องการมีสุขภาพดีและก่อกำหนดลูกหลาน เป็นต้น

“การยืนยันเจตจำนงคือ เจตจำนงที่กระทำการต่อไปโดยปราศจากความรู้ใด ๆ ทั้งสิ้น ชีวิตของคนทั่วไปเป็นเช่นนี้ และแม้แต่ร่างกายของคนก็เป็นการสำแดงออกของเจตจำนงที่ปรากฏเป็นมโนคติและปัจเจกบุคคล...ดังนั้นแทนที่จะเรียกว่าการยืนยันเจตจำนง เราอาจเรียกว่าการยืนยันของกาย สาระพื้นฐานของการกระทำต่าง ๆ ของเจตจำนงคือความพอใจของความอยากต่าง ๆ ซึ่งไม่

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

สามารถแยกไปจากการมีสุขภาพดี และการกระทำต่าง ๆ เพื่อรักษาร่างกายของตน และการแพร่พันธุ์ต่อไปอีก...”³¹

ในทางตรงกันข้ามกับการยืนยันเจตจำนงคือ การปฏิเสธเจตจำนง ซึ่งมันหมายถึง การเลิกกระทำต่าง ๆ ตามเจตจำนง ไม่ใช่หมายถึงการดับไปของตัวตน เขากล่าวว่า “การปฏิเสธเจตจำนงเพื่อชีวิตไม่ได้หมายถึงการสูญไปของตัวตน มันหมายความว่าเพียงแค่การกระทำที่ไม่เป็นไปตามเจตจำนง”³²

ดังนั้น การฆ่าตัวตายจึงไม่ใช่การปฏิเสธเจตจำนง แต่ยังเป็นที่ยืนยันเจตจำนงเพื่อชีวิต เพราะการฆ่าตัวตายมักเกิดจากความต้องการหลีกเลี่ยงทุกสิ่งต่าง ๆ ที่เขาเผชิญอยู่ เพื่อต้องการมีชีวิตที่ดีกว่าในโลกหน้า โซเปนฮาว์เสนอวิธีการดับทุกข์ไว้ 2 วิธีคือ (1) การดื่มด่ำในความงามของศิลปะ (2) การสละความต้องการทางโลก โดยวิธีแรกนี้เขาได้รับอิทธิพลมาจากความคิดเรื่องทฤษฎีแบบของเพลโต โซเปนฮาว์ถือว่า เราสามารถรับรู้เจตจำนงสากลนี้ได้โดยตรงเหมือนกับการรับรู้แบบหรือมโนคติของเพลโต (Platonic Idea) การรู้เจตจำนงสากลนี้จะทำให้ตัวเราเป็นหนึ่งเดียวกับวัตถุโดยโซเปนฮาว์เชื่อว่าศิลปะจะทำให้เราสามารถเข้าถึงธรรมชาติที่แท้จริงของเจตจำนงเนื่องจากขณะที่เราเพ่งวัตถุนั้น เราจะลืมตัวตนที่แท้จริงและรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวัตถุ ทำให้เราสามารถดับความทุกข์ได้ชั่วขณะ

วิธีที่สองคือ การสละความต้องการทางโลก ด้วยวิธีการทรมานตนและประพฤติดิพรหมจรรย์ ทั้งนี้โซเปนฮาว์ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาอุปนิษัท วิธีการดังกล่าวเป็นการปฏิเสธความอยากความต้องการในชีวิต ซึ่งถือเป็นการปฏิเสธสาระที่แท้จริงของชีวิตคือเจตจำนง ดังนั้นเมื่อร่างกายดับเมื่อใด ชีวิตก็ดับสนิทกลายเป็นสูญตา ไม่เหลืออะไรที่จะก่อให้เกิดทุกข์อีก คำสอนเช่นนี้ทำให้ปรัชญาของโซเปนฮาว์ได้ชื่อว่าลัทธิสูญตานิยม (nihilism)³³

ฟรังค์นำแนวคิดเรื่องเจตจำนงเพื่อชีวิตของโซเปนฮาว์มาประยุกต์ในการบำบัด โดยมองว่ามนุษย์มีความคิดรันทดตลอดเวลาเพื่อการมีชีวิตอยู่ ดังจะเห็นจากในค่ายกักกัน นักโทษพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อให้ตนเองอยู่รอด แม้จะต้องใช้เศษแก้วแทนที่โกนหนวด โดยเขาเชื่อว่า การทำเช่นนั้นมันจะช่วยให้เขาดูหนุ่มขึ้นและสามารถรอดจากการคัดเลือกไปยังห้องบ่มแก้สได้ นอกจากนี้เรายัง

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

³³ กิรติ บุญเจือ, ปรัชญาลัทธิอัตถิภาวนิยม(กรุงเทพ ฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 36.

พบว่า มีนักโทษบางคนพยายามรักษาชีวิตตนเองแม้จะต้องทรยศเพื่อนของตนด้วยการสับเปลี่ยนหมายเลขในระหว่างการเคลื่อนย้ายนักโทษไปยังค่ายอื่นก็ตาม

เนื่องจากธรรมชาติเจตจำนงมีลักษณะเป็นความอยากและดิ้นรนตลอดเวลา จึงทำให้มนุษย์เกิดทุกข์ เพราะความอยากไม่ได้รับการตอบสนองเสมอไป แม้ว่ามนุษย์จะได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ตนเองต้องการแล้วก็ตาม แต่เขาก็มีอาจจะพอใจในสิ่งที่ตนต้องการได้ เพราะสภาวะที่แท้จริงของชีวิตคือเจตจำนง ซึ่งเป็นความอยากและดิ้นรนตลอดเวลา ถ้ามนุษย์จะไม่เกิดความต้องการสิ่งใดอีกต่อไป เขาก็ไม่สามารถพบกับความสุขที่แท้จริงได้ เพราะเขาจะเกิดความเบื่อหน่ายเข้ามาแทนที่ ดังคำพูดของโซเปนฮาว์ที่ว่า “ใจมนุษย์นั้นกวัดแกว่งไปมาระหว่างความทุกข์โศกกับความรู้สึغبื่อหน่ายในชีวิต ซึ่งแท้จริงแล้วอาการเบื่อหน่ายก่อให้เกิดปัญหาหนักกว่าความรู้สึทุกข์โศก”³⁴

ฝรั่งเศสมองว่าปรากฏการณ์นี้แพร่หลายในศตวรรษที่ยี่สิบ ปัญหาได้เกิดจากการขาดแคลนสิ่งที่ต้องการ แต่เกิดจากการที่ตัวเขาเองไม่รู้ว่าต้องการอะไรจริง ๆ ในชีวิต ปรากฏการณ์ดังกล่าวเรียกว่า “ความว่างเปล่าของภาวะของการดำรงอยู่” ซึ่งหมายถึงประสบการณ์ของความขาดแคลนหรือสูญเสียความหมายอันสูงสุดในการดำรงอยู่ที่จะช่วยให้ชีวิตมีคุณค่า มันเป็นสภาพความว่างเปล่าภายในตัวบุคคล ในแง่ของทฤษฎีนี้บางครั้งย่อถึงปรากฏการณ์นี้ว่า “ความคับข้องใจในการดำรงอยู่” หรือความคับข้องใจของ “เจตจำนงต่อความหมาย” ซึ่งอาจเกิดจากสาเหตุของการสูญเสียที่สำคัญ 2 ประการของมนุษย์ได้แก่ *ประการแรก* การสูญเสียสัญชาตญาณบางอย่างที่สัตว์มีอยู่ ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงแรก ๆ ของประวัติการวิวัฒนาการมาเป็นมนุษย์ สัญชาตญาณเหล่านี้เป็นเครื่องประกันความปลอดภัยในการดำเนินชีวิตแบบไม่ต้องเลือก ดังนั้น สภาวะเช่นนี้จึงเปรียบได้กับเป็นสวรรค์น้อย ๆ ซึ่งถูกปิดตายตลอดไปสำหรับมนุษย์ โดยเหตุนี้จึงทำให้มนุษย์ต้องตัดสินใจเลือกทั้ง ๆ ที่ไม่มีสัญชาตญาณเหล่านั้น *ประการที่สอง* มนุษย์ได้รับความเจ็บปวด จากการสูญเสียขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ไปในการพัฒนาตัวเองในระยะหลัง ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ซึ่งเคยสนับสนุนพฤติกรรมของมนุษย์ค่อย ๆ เลือนหายไป ไม่มีสัญชาตญาณที่จะคอยบอกหรือเตือนเขาว่าจะต้องทำอะไร ไม่มีขนบธรรมเนียมที่จะคอยเตือนเขาว่าควรจะทำผิดอย่างไร และบางครั้งตัวเขาเองก็ยังไม่รู้ว่าเขาอยากทำอะไร ตรงกันข้ามกลับอยากจะทำอย่างที่คนอื่นทำ หรือทำในสิ่งที่คนอื่นอยากให้ทำ³⁵

³⁴ วิกเตอร์ ฟรังค์, ความหมายชีวิต แปลโดยคุณพ่อกสิธิ์ กฤษราลัมภ์, คุณพ่อเจริญ อาทิตยา(กรุงเทพ ฯ : คณะพระมหาไถ่, 2533), หน้า 144-145.

³⁵ วิกเตอร์ ฟรังค์, ความหมายชีวิต แปลโดยคุณพ่อกสิธิ์ กฤษราลัมภ์, คุณพ่อเจริญ อาทิตยา(กรุงเทพ ฯ : คณะพระมหาไถ่, 2533), หน้า 144.

เพื่ออธิบายสภาวะความว่างเปล่าที่เกิดขึ้นนี้ ฟรังก์ยกตัวอย่าง “โรคประสาทวันอาทิตย์” ซึ่งเป็นความกดดันอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นเมื่อบุคคลตระหนักว่าชีวิตของเขาขาดความพอใจในเวลาที่มีความวุ่นวายต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างสัปดาห์สิ้นสุดลงและเกิดความว่างขึ้นมาในวันอาทิตย์ จากกรณีคนฆ่าตัวตายหลายราย ถ้าสืบสาวหาสาเหตุจริง ๆ แล้ว พบว่ามีจำนวนไม่น้อยเลยเกิดจากที่เขาไม่รู้จะเผชิญกับสภาพความอ้างว้างในชีวิตของเขาได้อย่างไร คนที่ติดเหล้าหรือเยาวชนที่ก่ออาชญากรรม ตลอดจนผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานแล้วก็ล้วนมีสาเหตุมาจากความอ้างว้างในชีวิต เช่นเดียวกัน³⁶

คนจำนวนมากจึงพยายามหลีกเลี่ยงสภาพความว่างเปล่าที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตอย่างมีความหมาย จึงหันไปชดเชยด้วยการแสวงหาอำนาจ เช่นอำนาจการเงิน หรือออกมาในรูปความสนุกสนาน ฟรังก์ยกตัวอย่างโรคที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันเช่น โรคผู้บริหาร (Executive's Disease) เกิดจากความคับข้องใจในการดำเนินชีวิตอย่างมีความหมาย เขาทำงานอย่างบ้าคลั่งในฐานะจุดหมายในตัวเอง แท้ที่จริงแล้วมันเป็นเพียงวิธีการนำไปสู่จุดหมาย เขาได้เสียความรู้สึกในตนเอง (self-stupefaction)³⁷ และอีกโรคที่มีความแตกต่าง ฟรังก์เรียกว่า โรคของภรรยาผู้บริหาร (Mrs. Executive's Disease) ขณะที่สามีตนเองทำงานโดยไม่มีเวลาเพียงพอสำหรับการหายใจและการค้นพบตัวเอง แต่ภรรยาของผู้บริหารกลับมีเวลาว่างมากจนไม่รู้จะอย่างไรกับชีวิต พวกหล่อนจึงพยายามค้นหาตัวเองเมื่อต้องเผชิญกับความคับข้องใจในการดำรงอยู่ พวกหล่อนจึงหันไปเสพสุรา, งานปาร์ตี้, วงไพ่ เป็นต้น³⁸

ฟรังก์มองว่าเป้าหมายชีวิตไม่สามารถชดเชยด้วยแสวงหาอำนาจหรือการแสวงหาความสุข แต่เป็นการแสวงหาความหมายในการดำเนินชีวิต สิ่งนี้จะทำให้เขาสามารถมีชีวิตอยู่เพื่อมันได้ เชเลอร์ (Scheler) ได้ให้การสนับสนุนในเรื่องนี้ว่า “ความสุขไม่ได้มาก่อนเป้าหมายของการกระทำทางจริยศาสตร์ (ethical act) การกระทำทางจริยศาสตร์ถือว่าความสุขเป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลัง การแสวงหาความพึงพอใจทำให้มองข้ามกิจกรรมทางความคิดเชิงปรัชญา ซึ่งแท้จริงแล้ว มนุษย์ไม่ได้ต้องการความสุข แต่พวกเขาต้องการในสิ่งที่ต้องการ”³⁹

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 145.

³⁷ Victor Emil Frankl, *Psychotherapy and Existentialism* (Great Britain : Middlesex Penquin, 1969), p. 120.

³⁸ Ibid., p. 121.

³⁹ Victor Emil Frankl, *The Doctor and the Soul* (New York : Alfred A. Knopf, 1968), p. 35.

เนื่องจากเจตจำนงเป็นสิ่งในตัวเองมีเสรีภาพ ทำให้มนุษย์สามารถยอมรับหรือปฏิเสธเจตจำนงได้เพราะมนุษย์มีสมรรถภาพในการคิด เขาจึงสามารถเลือกที่จะไม่ทำตามแรงจูงใจหรือทำตามแรงจูงใจอันใดอันหนึ่งได้โดยไม่กระทำการต่าง ๆ ตามเจตจำนงที่คืบคลานไปอย่างไม่รู้จบเช่นเดียวกับสัตว์อื่น ๆ ซึ่งเสรีภาพของเจตจำนงจะทำให้มนุษย์สามารถก้าวขึ้นไปอยู่เหนือข้อจำกัดต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสัญชาตญาณ, กรรมพันธุ์ และสภาพแวดล้อม และเลือกที่จะให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นแรงจูงใจในการกระทำได้ ทฤษฎีนี้ยังบ่งชี้ว่าเจตจำนงช่วยให้ผู้สันทนงค้นพบความหมายของชีวิต โดยมองไปยังอนาคตเพื่อตระหนักถึงภารกิจที่จะต้องกระทำให้บรรลุผลสำเร็จ เพื่อเป็นแรงจูงใจในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้ทฤษฎีนี้ยังบ่งชี้ว่าหน้าที่ปลูกฝังเจตจำนงที่ทำให้ชีวิตมีความหมาย ฟรังค์มองว่ามันเป็นการเข้าใจผิดอย่างมากที่กล่าวว่ามนุษย์ต้องการความสุขของสภาพจิตหรือจิตที่ปราศจากความเครียดเพราะสิ่งที่มนุษย์ต้องการจริง ๆ นั้น ไม่ใช่สภาพที่ปราศจากความเครียดแต่เป็นความพยายามไขว่คว้า เพื่อจุดหมายที่คืบคลานเป็นภารกิจที่เราได้เลือกอย่างอิสระ หรือคุณค่าของชีวิตซึ่งกำลังคอยให้เจ้าของของชีวิตนั้นกระทำให้มันสำเร็จไป สิ่งนี้แหละที่เราเรียกว่า “สปิริต” ซึ่งเป็นพลังของชีวิตฝ่ายจิตหรือชีวิตภายในที่อยู่ระหว่างข้อ 2 ข้อ ข้อหนึ่งเป็นความหมายของชีวิตที่จะต้องได้รับการกระทำให้สำเร็จไป และอีกข้อหนึ่ง เป็นบุคคลเจ้าของชีวิตที่จะต้องทำให้ความหมายของชีวิตนั้นสำเร็จไป⁴⁰

แนวคิดเรื่องเจตจำนงเพื่อชีวิตยังสามารถนำมาประยุกต์ในการป้องกันปัญหาฆ่าตัวตาย นักนัยบัพจะต้องช่วยให้เจตจำนงของคนไข้เปิดเผย เพื่อให้เขาเคารพในเจตจำนงที่มีอยู่ ซึ่งปัญหาดังกล่าวเกี่ยวข้องกับยังปัญหาการุณยฆาต (Euthanasia) โดยนักนัยบัพจะต้องมีจุดยืนที่แตกต่าง แพทย์จะต้องเป็นตัวแทนเจตจำนงเพื่อชีวิตของคนไข้และเป็นผู้ถือสิทธิเพื่อชีวิตของเขาโดยตั้งอยู่บนข้อสันนิษฐานที่ว่า คนไข้ปรารถนาที่จะใช้ชีวิตในส่วนที่เหลือและไม่ตัดสินใจการป่วยของเขาด้วยการยุติชีวิต โดยมีเงื่อนไขว่า อาการป่วยทางจิตจะต้องไม่ครอบงำจิตสำนึก (consciousness) ของเขา

3.3 ปรัชญาอัตถิภาวนิยม

3.3.1 แนวคิดของฌอง ปอล ซาทร์ นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสที่ทำให้ปรัชญาอัตถิภาวนิยมแพร่หลาย จนได้รับยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งปรัชญาอัตถิภาวนิยม นักเขียนรางวัลโนเบล สาขาวรรณกรรม ที่ปฏิเสธการรับรางวัลในปี ค.ศ. 1964 ก็ือนักปรัชญาที่เป็นที่รู้จักและน่าสนใจที่สุดคนหนึ่ง

⁴⁰ วิคเตอร์ ฟรังค์, ความหมายชีวิต แปลโดยคุณพ่ออภิสิทธิ์ กฤษราลัมภ์, คุณพ่อเจริญ อาทิตยา(กรุงเทพฯ : คณะพระมหาไถ่, 2533), หน้า 143.

ธรรมชาติของชีวิต

ชาร์ตรับบอกว่า โลกนี้มีภาวะ (Being) หรือสิ่งที่มีอยู่ 2 สิ่งด้วยกัน สิ่งหนึ่งคือภาวะในตัวเอง (Being - in itself) อีกสิ่งหนึ่งคือภาวะสำหรับตัวเอง (Being - for - itself) ถ้าพูดอย่างง่าย ๆ ภาวะในตัวเองคือ วัตถุ สิ่งของต่าง ๆ ที่ไม่มีวิญญาณ ไม่มีจิต (consciousness) ส่วนภาวะสำหรับตัวเองก็คือ จิตมนุษย์นั่นเอง รวมความว่า มนุษย์และสรรพสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ เป็นสิ่ง 2 สิ่งที่มีอยู่ในโลก⁴¹

ลักษณะของสิ่งทั้งสองมีความแตกต่างกัน ชาร์ตรับบอกว่า วัตถุสสารนั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีความคิด ไม่มีจิต สสารหรือวัตถุนั้นมีความเต็มอยู่ในตัวเองคือ แก้อี้ เป็นแก้อี้ตลอดชาติไม่เคยปรารถนาที่จะเป็นนายกรัฐมนตรื จะว่าพอใจในความเป็นแก้อี้ก็ได้ แต่มนุษย์ที่มีจิต มีความพร่องหรือความว่างเปล่าเป็นลักษณะถาวร เพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์อย่างนั้นเอง ที่จะต้องว่างเปล่า (Emptiness) เพราะฉะนั้นภายในจิตของเรานั้นจึงเป็นโพรงที่เราพยายามจะหาอะไรต่อมิอะไรมาเติมให้เต็ม⁴²

ดังนั้น มนุษย์จึงพยายามดิ้นรนที่จะเป็นอะไรสักอย่าง เนื่องจากไม่ยอมอยู่กับความว่างเปล่าของตนเอง สิ่งนี้เองที่เป็นพลังผลักดันให้มนุษย์สร้างโครงการต่าง ๆ ว่าตัวต้องการจะทำอะไร กำหนดวิถีชีวิตนี้ว่า จะเป็นอะไร หรือทำอะไร เพื่อนำมาเสริมหรือเติมความว่างเปล่าที่อยู่ภายในจิต แต่แม้ว่ามนุษย์จะพยายามสักเท่าไร ก็ไม่สามารถประสบความสำเร็จ เพราะมนุษย์ไม่ใช่วัตถุที่มีความเต็มในตัวเอง ชาร์ตรับจึงกล่าวว่า "มนุษย์เป็นความปรารถนาที่ไร้ความสำเร็จ (Man is a useless passion)" ⁴³

จากความว่างเปล่าที่เป็นแก่นแท้ของมนุษย์นี้เอง ทำให้มนุษย์สามารถที่จะเลือกสร้างสัจตะให้แก่ตนเองว่าจะเป็นอะไรต่อไป กล่าวคือในทัศนะของชาร์ตร อธิบายได้ว่า มนุษย์สามารถเลือกได้เพราะในเริ่มแรกเป็นแต่เพียงสิ่งที่มีอยู่แต่ไร้สัจตะใด ๆ ทั้งสิ้น มนุษย์เป็นผู้สร้างสัจตะหรือธรรมชาติให้กับตนเองในภายหลัง หรือเป็นเพราะมนุษย์เป็นสิ่งที่ว่างเปล่าจากตัวตน (Nothingness) หรือเพราะมนุษย์มิใช่สิ่งที่มีแก่นสาร (non - substantial being) ดังนั้นมนุษย์จึงสามารถเลือกกำหนดให้ตัวเองมีตัวตนอย่างไรหรือมีแก่นสารอย่างไร หรือมีธรรมชาติอย่างไรก็ย่อมได้ทั้งสิ้น⁴⁴ ดังคำ

⁴¹ พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาส - ชาร์ (กรุงเทพฯ ๑ : สำนักพิมพ์สยาม, 2536), หน้า 16.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

⁴⁴ ปานทิพย์ สุภนกร, ปรัชญาเอ็กซิสเทนเชียลลิสม์(กรุงเทพฯ ๑ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2524), หน้า 38.

กล่าวของชาร์ตร์ที่ว่า “การดำรงอยู่มาก่อนแก่นสาร (Existence precede Essence)”⁴⁵ แก่นสาร หรือสารัตถะคือ กฎเกณฑ์ ระเบียบ ประเพณี หรือความเชื่อต่าง ๆ เป็นผลผลิตของเหตุผล⁴⁶ ดังนั้น มนุษย์จึงสามารถเลือกเป็นอย่างใดที่ตนเองต้องการจะเป็นได้ โดยมนุษย์สามารถทำการตัดสินใจเลือก เปลี่ยนแปลงตนเองได้ตลอดเวลา มนุษย์แต่ละคนไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน มีความแปลกเด่น (uniqueness) จากคนอื่น กล่าวคือชาร์ตร์ให้ความสำคัญกับมนุษย์ในรูปแต่ละปัจเจกบุคคล (individual)

เสรีภาพ

เมื่อจิตเป็นความว่างเปล่า เราสามารถที่จะปฏิเสธหรือไม่ยอมรับสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ และเราก็สามารถที่จะยอมรับอะไรก็ได้ทั้งนั้น นั่นคือ สิ่งที่เป็นแก่นของมนุษย์อีกอย่างหนึ่งคือ เสรีภาพ (Freedom)⁴⁷

เสรีภาพในทัศนะของชาร์ตร์ ไม่ใช่เสรีภาพที่จะทำอะไรก็ได้ดังใจคิด แต่เป็นเสรีภาพทางความคิด กล่าวคือ “เสรีภาพไม่ได้หมายถึง สัมฤทธิ์ผลของการตัดสินใจว่า เราเลือกทำสิ่งนี้แล้ว ต้องทำสำเร็จ เสรีภาพอยู่ที่ความสามารถในการตัดสินใจเลือก (Choice) นั่นคือ เสรีภาพเป็น Absolute freedom”⁴⁸ กล่าวคือ ชาร์ตร์เชื่อว่า มนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด ๆ มนุษย์ย่อมสามารถเลือกโดยไม่ถูกสถานการณ์บังคับ แม้ว่านักโทษจะถูกจองจำในคุก แต่เขาก็มีเสรีภาพที่จะเลือกระหว่างยอมรับชะตากรรมของตนเองหรือว่าหนีออกจากคุก ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์เช่นใด มนุษย์สามารถเลือกได้ทุกขณะ แต่การที่มนุษย์ปฏิเสธที่จะทำการตัดสินใจเลือกนั้น ชาร์ตร์ถือว่า นั่นก็คือมนุษย์เลือกที่จะไม่เลือกนั่นเอง กล่าวคือมนุษย์ไม่สามารถละทิ้งเสรีภาพในการเลือกของตนได้ เสรีภาพของมนุษย์จึงไม่ใช่พรสวรรค์ แต่เป็นการลงโทษ เพราะมนุษย์ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ ชาร์ตร์จึงกล่าวว่า “มนุษย์ถูกสาปให้มีความเสรีภาพ (Man is condemned to be free)”⁴⁹ หรือ

⁴⁵ วิทยา เศรษฐวงศ์, “แนวคิดของชาร์ตร์ว่าด้วยความรับผิดชอบ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร ดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2536, หน้า 14.

⁴⁶ กิรติ บุญเจือ, **ปรัชญาอัตถิภาวนิยม**(กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 95.

⁴⁷ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), **เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาส - ชาตร์** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, 2536), หน้า 20.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

อีกนัยหนึ่ง "มนุษย์ไม่เป็นอิสระที่จะยับยั้งการมีเสรีภาพของตน (We are not free to cease being free)"⁵⁰

โดยทั่วไป เราเชื่อว่า การเลือกของมนุษย์นั้นไม่อิสระมักได้รับอิทธิพลจากเหตุ 2 ประการคือ

1. สาเหตุภายนอก (cause) หมายถึง สถานการณ์ภายนอกหรือความเป็นจริงภายนอก หรือภาวะวิสัย ซึ่งมีส่วนผลักดันการกระทำของมนุษย์ เช่น ฝนตกย่อมเป็นเหตุการณ์ที่บังคับให้มนุษย์ต้องเลือกที่จะอยู่ในบ้านมากกว่าเลือกที่จะไปชมภาพยนตร์

2. แรงจูงใจ (Motive) หมายถึง สภาพทางจิตของผู้เลือก เช่น อารมณ์กลัว โกรธ เป็นต้น เช่น เนื่องจากกลัวตาย เธอจึงตัดสินใจมอบสร้อยคอทองคำให้กับโจรแต่โดยดี⁵¹

อาจกล่าวได้ว่า โดยทั่วไปแล้วมักเชื่อกันว่า การเลือกกระทำของมนุษย์มิใช่เป็นไปอย่างอิสระอย่างเต็มที่ มันต้องถูกกำหนดจากเหตุเสมอ อาจเป็นเหตุภายนอก เช่น สภาพแวดล้อมหรือสาเหตุภายในเช่น แรงจูงใจ, สภาพของจิตใจ แต่สำหรับชาร์ตร์แล้ว ไม่มีสาเหตุภายนอกและแรงจูงใจใด ๆ ที่มาก่อนการเลือกของมนุษย์ การเลือกของมนุษย์จึงไม่มีเงื่อนไข สาเหตุและแรงจูงใจเป็นสิ่งที่เกิดพร้อมกับการกระทำของมนุษย์ มันจึงเกิดพร้อมกับพฤติกรรม แต่มันมิใช่สิ่งที่มีมาก่อนพฤติกรรม

นอกจากนี้ เสรีภาพสมบูรณ์ของชาร์ตร์ยังหมายความว่า คนเราเป็นอิสระแม้จากอดีตของตน โดยคนส่วนมากมักคิดว่า สิ่งแวดล้อมในอดีตมีส่วนกำหนดอุปนิสัยใจคอของมนุษย์ที่ถูกหล่อหลอมจากสิ่งแวดล้อมในอดีตจึงสามารถกำหนดการเลือกของมนุษย์ได้ แต่สำหรับชาร์ตร์แล้ว มนุษย์อิสระแม้จากอดีตของตน อดีตไม่ส่วนในการตัดสินใจของเขาได้เพราะว่ามันผ่านไปแล้ว หรือถ้าจะมีเพราะมนุษย์เลือกให้เรามีบทบาทอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นวิถีชีวิตในทัศนะของชาร์ตร์จึงไม่มีความสืบเนื่อง (discontinuity)⁵²

นอกจากนี้ชาร์ตร์ยังปฏิเสธแม้แต่ลักษณะทางกายภาพของมนุษย์ เช่น ขณะที่ปีนเขาแล้ว เราเกิดนั่งพักผ่อนก่อนที่จะถึงจุดหมายนั้น มิใช่เพราะความเหน็ดเหนื่อยทางร่างกายทำให้เราต้องพัก ความเหน็ดเหนื่อยทางร่างกายเป็นเพียงสถานการณ์เท่านั้น มนุษย์เป็นอิสระพอที่จะให้ความหมายแก่มันอย่างไรกับสถานการณ์ก็ได้ ถ้าเลือกนั่งพักก็หมายความว่า เลือกความเหน็ดเหนื่อยของร่างกายให้เป็นสิ่งที่มีความหมายเป็นสาเหตุของการนั่งพัก

⁵⁰ วิทยา เศรษฐวงศ์, "แนวคิดของชาร์ตร์เรื่องความรับผิดชอบ", วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2536, หน้า 15.

⁵¹ ปานทิพย์ สุภนกร, ปรัชญาเอ็กซิสเทนเชียลลิสม์(กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2524), หน้า 38.

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

จะเห็นได้ว่าเสรีภาพสมบูรณ์ของชาร์ตร เป็นเสรีภาพในการเลือกเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องประสบความสำเร็จในการกระทำทุกอย่าง การเลือกแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่มีสาเหตุของการกระทำเกิดขึ้นก่อนเพื่ออธิบายพฤติกรรมมนุษย์ ดังนั้นการเลือกแต่ละครั้งจึงเป็นการเลือกที่ไร้สาระ เพราะไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายการกระทำที่เกิดขึ้นดังกล่าวได้

จากที่กล่าวมา มีข้อสังเกตอยู่ว่า มีเพียงสิ่งเดียวเท่านั้นที่เป็นข้อจำกัดเสรีภาพของมนุษย์คือ ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน โดยถือว่า มนุษย์แต่ละปัจเจกบุคคลมีเสรีภาพที่จะสร้างตนเองขึ้นมา แต่ขณะเดียวกันบุคคลอื่นก็มีเสรีภาพเช่นเดียวกัน ทำให้มนุษย์ต้องเผชิญอุปสรรคจากที่คนอื่นมีเสรีภาพเช่นเดียวกับเรา เพราะว่าเราไม่สามารถทำให้คนอื่นเป็นอย่างที่เราต้องการได้ เพราะคนอื่นก็มีเสรีภาพเช่นเดียวกับเราที่จะปฏิเสธหรือทำตามเราก็ได้ ในขณะที่เดียวกันคนอื่นก็ไม่สามารถจะมาบังคับเราได้ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันจึงมีความขัดแย้งกันตลอดเวลา

ความรับผิดชอบ

จากที่กล่าวไปแล้ว จะเห็นได้ว่า เสรีภาพในทัศนะของชาร์ตรเป็นสิ่งที่ไม่มีขอบเขตจำกัด จนเป็นสิ่งที่น่าวิตกว่า เมื่อนำความคิดเช่นนี้ไปใช้ในสังคม จะทำให้เกิดความยุ่งยากควบคุมไม่ได้ ชาร์ตรจึงเสนอว่า การแสดงออกของเสรีภาพจะต้องมีความรับผิดชอบควบคู่กัน การแสดงออกของเสรีภาพที่ไม่มีความรับผิดชอบอยู่ด้วยเป็นสิ่งที่ไม่มีค่า ไร้ความหมาย ความรับผิดชอบที่เป็นเสมือนคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์มีมาพร้อมกับเสรีภาพ⁵³

ความรับผิดชอบเป็นความคิดที่สำคัญที่ทำให้ปรัชญาเรื่องเสรีภาพของชาร์ตรมีค่ามากขึ้น มิใช่เรื่องเลื่อนลอย หรือเป็นเรื่องการปล่อยให้อารมณ์เป็นใหญ่เหนือจิตใจและนำไปใช้ในชีวิตจริงไม่ได้ ชาร์ตรได้แสดงความจริงจังในการเสนอความคิดยกย่องคุณค่าของความเป็นมนุษย์ มิใช่ลดคุณค่าของมนุษย์ให้กลายเป็นผู้ใช้เสรีภาพอันเหลวไหลไร้ระเบียบกฎเกณฑ์ ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นจริง สภาพเช่นนั้นคงจะเลวร้าย เท่ากับหรือยิ่งร้ายกว่าปล่อยให้มนุษย์มีแนวคิดยกย่องสารัตถะให้มีความสำคัญเหนือชีวิตมนุษย์เสียอีก⁵⁴

⁵³ สักดิษฐ์ นิรัญทวิ, “วิวัฒนาการความคิดเรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบในปรัชญาของชาร์ตร”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521, หน้า 11.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

ชาร์ตร์เสนอเรื่องความรับผิดชอบว่า เราไม่ได้หมายความว่า เรายังรับผิดชอบต่อปัจเจกภาพของเขาเท่านั้น แต่เขายังรับผิดชอบต่อมวลมนุษยชาติด้วย⁵⁵ เพราะว่าในบรรดาการกระทำทั้งหมดที่ตนจะเลือกทำเพื่อสร้างตัวเองอย่างที่เขาคิดต้องการให้ตัวเองเป็นนั้น ไม่มีแม้การกระทำสักอย่างที่ไม่ได้สร้างภาพพจน์ของมนุษย์อย่างที่เขาคิดว่ามนุษย์จะเป็นด้วย การเลือกระหว่างสิ่งนี้หรือสิ่งนั้นก็คือการยืนยันค่าของสิ่งที่ได้รับการเลือกไปพร้อม ๆ กัน เพราะจะไม่สามารถจะเลือกสิ่งที่เลวกว่าได้ สิ่งที่เราเลือกย่อมเป็นสิ่งที่ดีกว่าเสมอ และไม่มีอะไรที่จะดีสำหรับเราโดยไม่ดีสำหรับทุกคนด้วย⁵⁶ ดังนั้น ความรับผิดชอบต่อสิ่งที่เลือกของปัจเจกบุคคลจึงเกี่ยวโยงถึงมนุษยชาติทั้งมวล ตัวอย่างเช่น การตัดสินใจแต่งงาน เมื่อตัดสินใจแต่งงาน แสดงว่าบุคคลนั้นสนับสนุนความคิดในระบบผัวเดียวเมียเดียว เป็นต้น

เสรีภาพกับความรับผิดชอบจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เมื่อเสรีภาพเป็นแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ ความรับผิดชอบก็ย่อมเป็นแก่นของความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน⁵⁷

ชีวิตที่แท้ (Authentic Life)

มนุษย์คือสิ่งที่อยู่ในโลก โลกและมนุษย์มีความสัมพันธ์อย่างไม่อาจแยกจากกันได้ ชาร์ตร์ใช้คำว่า Being – in – the – world กล่าวคือมนุษย์กับโลกของเขาเกิดขึ้นมาพร้อมกันนั่นเองในการมีชีวิตอยู่ในโลกนั้น มนุษย์ต้องอยู่ในสถานะสองอย่างด้วยกัน ในสถานะแรก มนุษย์อยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง มีดวงจิตเปี่ยมด้วยเสรีภาพ และมีความสามารถที่จะสร้างความหมายและคุณค่าให้กับชีวิตของตนและโลกที่อยู่ได้อย่างเต็มที่ในสถานะที่สองนั้น มนุษย์อยู่ในสังคมกับบุคคลอื่น และมีสภาพเป็นวัตถุเคลื่อนไหวไปตามแรงเหวี่ยงของสังคม หรือความคิดเห็นของผู้อื่น⁵⁸

ถ้ามนุษย์เลือกที่จะใช้เสรีภาพอย่างเต็มที่แล้ว ทำให้มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เลือกเพราะธาตุแท้ของมนุษย์คือเสรีภาพ จึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเลือกไปได้ ซึ่งผลจากการเลือกทำให้

⁵⁵ ฌอง ปอง ชาร์ตร์, *ปรัชญาเอ็กซิสเทนเชียลลิสม์ ก็คือมนุษยนิยม (L' existentialisme est un humanisme)* แปลโดยวิทยา เศรษฐวงศ์(กรุงเทพฯ :ธรรมชาติ, 2540), หน้า 13.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน

⁵⁷ ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, “วิวัฒนาการความคิดเรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบในปรัชญาของชาร์ตร์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521, หน้า 13.

⁵⁸ ฟินิจ รัตนกุล, *ปรัชญาชีวิต ฌอง ปอล ชาร์ตร์*(กรุงเทพฯ : สามัญชน, 2541), หน้า 157.

มนุษย์ต้องรับภาระจากสิ่งที่ตนเลือกนั้น ทำให้เกิดความรู้สึกกังวลใจ (anguish) เพราะต้องรับผิดชอบต่อผลของการเลือกของตน

ดังนั้นจึงมีคนจำนวนมากพยายามหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบดังกล่าว โดยการพยายามปกปิดเสรีภาพของตนและพยายามที่จะหลอกตนเองว่าไม่มีเสรีภาพ ชาร์ตร์เรียกความรู้สึกหรือสิ่งที่ตนสร้างขึ้นมาในใจเพื่อปกปิดความกังวลใจว่า ความสำคัญผิดที่เลว (Bad Faith) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าการหลอกหลวงตัวเอง

การหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบนี้ คนจำนวนมากหลีกเลี่ยงที่จะใช้เสรีภาพ ทำตัวเป็นวัตถุ ไม่มีเสรีภาพ ซึ่งจะได้ไม่ต้องตัดสินใจเลือก ตัวอย่างเช่น ผู้หญิงคนหนึ่งรู้ว่าผู้ชายชอบตน แต่พยายามปฏิเสธ โดยหลอกตนเองว่าเป็นความสัมพันธ์แบบเพื่อน เพื่อที่จะได้ไม่ต้องตัดสินใจ การหลอกตนเองโดยทำตัวเหมือนวัตถุสิ่งของ เพื่อจะได้ไม่ต้องรับผิดชอบในสิ่งที่เกิดขึ้น

การแสดงที่เป็นการหลอกตัวเองอย่างหนึ่งคือ การเล่นไปตามบทบาทของสังคม ชาร์ตร์ยกตัวอย่างว่า คน ๆ หนึ่งเป็นบริกรในภัตตาคาร ทำหน้าที่เสิร์ฟอาหาร กิริยาทางท่าทางให้สมกับบทบาทของบริกร ตั้งแต่พูดจากับลูกค้าไปถึงเสิร์ฟอาหาร แต่เมื่อเลิกงานแล้ว เขาได้ละทิ้งบทบาททันที ซึ่งบทบาทนั้นไม่ได้เป็นตัวตนของเขาอย่างแท้จริง ดังนั้นเขาจึงอ้างได้ว่า ไม่ต้องรับผิดชอบในการกระทำที่เกิดขึ้น เพราะเป็นเพียงการเล่นไปตามบทบาทของสังคมเท่านั้น

โดยลึก ๆ แล้วมนุษย์มีเสรีภาพที่รู้ว่า ฉันจะต้องรับผิดชอบต่อการตัดสินใจของฉัน เมื่อไม่ตัดสินใจนานวันเข้า สิ่งที่เกิดขึ้นในความรู้สึกคือ ความรังเกียจตนเอง ชาร์ตร์เรียกว่า ความแปลกแยกกล่าวคือ เป็นความรู้สึกที่แบ่งแยกระหว่างบุคลิกภาพ 2 อย่างคือ ตัวคนที่แท้จริงและตัวคนที่เป็นตามบทบาทของสังคม

ชาร์ตร์เสนอแนวการดำเนินชีวิตว่า ให้อยอมรับว่าตนเองมีเสรีภาพที่จะเลือกทางเดินชีวิตให้กับตนเอง กล่าวคือ เลิกหลอกหลวงตนเองและรับผิดชอบต่อชีวิตของตน โดยเป็นคนเลือกใช้ชีวิตอย่างที่ต้องการเป็นจริงๆ (Authenticity) ไม่ใช่เพราะสถานการณ์บังคับ ไม่ใช่เพราะระบบนอกหรือกฎกำหนดให้ทำ ชาร์ตร์ไม่ได้เสนอมาตรฐานการตัดสินใจว่า ควรจะเลือกอะไร ทำอย่างไร โดยปล่อยให้มนุษย์ใช้เสรีภาพในการเลือกของตนอย่างเต็มที่ เพราะตนเองเท่านั้นที่รู้ดีว่าควรจะตัดสินใจอย่างไร

ทฤษฎีนี้ย่นย่อได้รับอิทธิพลแนวคิดของชาร์ตร์และนำมาประยุกต์ในการบำบัด เพื่อตอบสนองปัญหาของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งเป็นปัญหาทางด้านสปีริตหรือปัญหาทางด้านระดับการคิดเชิงปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับคุณค่า เป้าหมายของชีวิต, ความหมายของการดำรงอยู่ และคำถามเกี่ยวกับเสรีภาพและความรับผิดชอบ ทฤษฎีนี้ย่นย่อพยายามช่วยให้มนุษย์ได้ตระหนักถึงสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้

ฟรังค์มองว่า สปีริตเป็นแก่นสำคัญของบุคลิกภาพ เป็นจิตสำนึกที่ทำให้มนุษย์มีเสรีภาพ ขึ้นไปอยู่เหนือเงื่อนไขต่าง ๆ ในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นสัญชาตญาณ, กรรมพันธุ์ และสภาพแวดล้อม ถึงแม้ว่ามนุษย์จะได้รับอิทธิพลจากสิ่งเหล่านี้ แต่เขายังมีเสรีภาพที่จะเลือกยอมรับหรือปฏิเสธและทำการตัดสินใจด้วยตนเอง ตัวอย่างเช่น ในค่ายกักกัน นักโทษต้องทนทุกข์ทรมานจากความอดอยาก ขาดการพักผ่อน และสภาพความกดดันทางจิตใจเช่น ขาดความปลอดภัยในชีวิต การดูถูกจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และแม้ว่านักโทษจะไม่สามารถเลือกสภาพแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่ได้ แต่มีสิ่งเดียวที่ไม่สามารถยื้อแย่งไปจากนักโทษได้คือ อิสรภาพของมนุษย์ในการเลือกทำที่ในสภาพแวดล้อมที่ตนได้รับและเลือกทางเดินของตน เนื่องจากเสรีภาพในทัศนะของฟรังค์ไม่ใช่บางสิ่งที่เรามี เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นเราอาจจะสูญเสียมันได้ แต่เสรีภาพเป็นสิ่งที่เราเป็น⁵⁹ ดังนั้น เสรีภาพจึงเป็นสิ่งที่เราไม่อาจละทิ้งได้ เพราะเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์

ทฤษฎีนี้ช่วยบ่งชี้ว่าชีวิตด้านสปีริตของเขาเปิดเผยออกมา ซึ่งสปีริตแสดงให้เห็นถึงเสรีภาพของมนุษย์ในการก้าวขึ้นไปอยู่เหนือเงื่อนไขต่าง ๆ ทั้งนี้เสรีภาพของมนุษย์ไม่ใช่เสรีภาพจาก (freedom from) เท่านั้น แต่เป็นเสรีภาพไปสู่ (freedom to) บางสิ่ง ดังนั้น มนุษย์จึงต้องเผชิญกับการตัดสินใจเลือกตลอดเวลาว่าจะทำอะไรในขณะต่อไป ซึ่งในทฤษฎีนี้ช่วยบ่งชี้ว่าชีวิตด้านสปีริตทำให้คนไข้ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อการเลือกของตน ซึ่งตนเองเท่านั้นที่เข้าใจ ไม่มีใครสามารถทำแทนกันได้

ดังนั้น ในทัศนะของฟรังค์สามารถสรุปได้ว่า ลักษณะการมีอยู่ของมนุษย์ประกอบด้วย สปีริต, เสรีภาพ และความรับผิดชอบ⁶⁰

ฟรังค์มองอาการของโรคที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันว่า มีความแตกต่างจากโรคในสมัยก่อน (เช่น มีอาการฮิสเทีย หรือโรคประสาทแบบย้ำคิดย้ำทำ) แต่คนในยุคปัจจุบันกำลังประสบกับปัญหาที่ตัวเขาเองก็ไม่รู้ว่าเป็นอะไรจริง ๆ ขาดการตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง ทำให้เขาขาดความสุขในชีวิต ฟรังค์เรียกปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวว่า ความคับข้องใจในการดำรงอยู่ หรือความคับข้องใจของเจตจำนงต่อความหมาย โดยแสดงออกมาเป็นลักษณะอาการของโรคทั้งสี่ ดังนี้

⁵⁹ Quoted in ibid. Victor Emil Frankl, *The Doctor and the Soul* (New York : Alfred A. Knopf, 1968), p. 97.

⁶⁰ Ibid., p. xviii.

1. ทักษะคิดที่ขาดการวางแผนในแต่ละวัน (planless) ซึ่งเห็นได้ชัดในค่ายกักกัน นักโทษไม่รู้ว่า พรุ่งนี้เขาจะยังมีชีวิตรอดต่อไปหรือไม่ ทำให้เขาไม่คิดที่จะวางแผนจัดการกับชีวิตของตนเอง โดยเขาอาศัยอยู่ไปวัน ๆ

2. ทักษะคิดที่เชื่อว่า มีสิ่งที่กำหนดชีวิตมาก่อนแล้ว (fatalist) โดยคนกลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะพิจารณาตนเองว่า เป็นเพียงเครื่องเล่นของสภาพแวดล้อมภายนอกหรือเงื่อนไขภายใน ดังนั้น เขาจึงปล่อยตัวไปตามสภาพแวดล้อม โดยเขาเชื่อว่า การที่จะกำหนดชะตาชีวิตตนเองเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

3. การคิดแบบรวมกลุ่ม (collective thinking) โดยคนกลุ่มนี้มักจะแอบแฝงตนเองเข้าไปในฝูงชน ซึ่งเป็นการปฏิเสธความเป็นปัจเจกบุคคล

4. ลัทธิความคลั่งไคล้ (fanaticism) คนกลุ่มนี้มักจะเพิกเฉยบุคลิกภาพของตนเองและผู้อื่น และเชื่อว่า ทักษะคิดของเขาเท่านั้นที่สมเหตุสมผล

อาการของโรคที่สี่ดังกล่าวมีร่องรอยมาจากความกลัวของมนุษย์ที่จะแสดงความรับผิดชอบในชีวิต ดังนั้น งานของนักบำบัดจึงจำเป็นต้องให้พวกเขาตระหนักถึงเสรีภาพที่มีอยู่และรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเลือกนั้นด้วย ซึ่งการที่มนุษย์ไม่ทำการตัดสินใจเลือก ทำให้เขาเพิ่มความคับข้องใจในการดำรงอยู่ ทฤษฎีนักบำบัดจึงต้องพยายามให้เขาตระหนักถึงการกระทำที่จะต้องกระทำให้บรรลุผลสำเร็จในอนาคตและเกิดสำนึกที่จะรับผิดชอบ ซึ่งการกระทำในชีวิตจะเป็นการช่วยให้เขาเพาะความสามารถที่จะเอาชนะโรคจิตประสาทได้ โดยนักบำบัดจะพยายามให้แนวทางกว้าง ๆ หลายแนวทาง เพื่อให้คนไข้ได้มองเห็นแนวทางการดำเนินชีวิต แต่จะไม่ไปจำกัดให้คนไข้เผชิญกับความหมาย ซึ่งต้องปฏิบัติตาม แต่จะช่วยให้เขาค้นพบความหมายด้วยตัวเขาเอง⁶¹

ฟรังค์กล่าวว่า มนุษย์ไม่ควรตั้งคำถามว่าเราคาดหวังอะไรจากชีวิต แต่ควรที่จะเข้าใจว่าชีวิตคาดหวังบางสิ่งจากเรา ซึ่งเราจะต้องตอบด้วยความรับผิดชอบ จากการที่ชาร์ดร์มองว่ามนุษย์สร้างตัวเอง วางรูปแบบ “ลักษณะ” ของตัวเอง กล่าวคือ ลักษณะของบุคคลอย่างที่เขาเป็นอยู่เดี๋ยวนี้ รวมทั้งอย่างที่เขาควรเป็นในอนาคต ล้วนเป็นผลจากการสร้างของเขาเอง แต่สำหรับ ฟรังค์ เราไม่ได้สร้างความหมายของการดำรงอยู่ของตัวเองขึ้นมา แต่เราจะต้องทำความเข้าใจว่า ความหมายของชีวิตคืออะไร จากที่กล่าวมาสามารถวิเคราะห์จากธรรมชาติของมนุษย์ได้ว่า ชาร์ดร์มองว่าลักษณะที่แท้จริงของมนุษย์คือจิต มีความพร่องหรือความว่างเปล่าเป็นลักษณะถาวร ดังนั้นเราจึงสร้างลักษณะอย่างที่ตนต้องการจะเป็น แต่ฟรังค์ไม่ได้กล่าวไปไกลถึงขั้นที่ว่า จิตของมนุษย์เป็นความ

⁶¹ Victor Emil Frankl, *Psychotherapy and Existentialism*(Great Britain : Middlesex Penquin, 1967), p. 22.

ว่างเปล่า ดังนั้นจึงไม่จำเป็นที่จะต้องค้นหาสิ่งใดมาใส่ให้กับตนเองเหมือนอย่างในแนวคิดของ ชาร์ตร์ นอกจากนี้ จากการที่ฟรังค์มองว่า “สปีริตของมนุษย์เป็นสิ่งที่ในตัวมันเอง (The Spirituality of man is a thing – in – itself)”⁶² โดยให้คำอธิบายว่า สปีริตไม่สามารถอธิบายด้วยบางสิ่งที่ไม่ใช่ตัวมันเอง⁶³ หน้าที่ของร่างกายโดยปรกติเปิดเผยชีวิตด้านสปีริต แต่มันไม่ใช่สาเหตุหรือผลิตผลของมัน⁶⁴

ทฤษฎีนี้ยังน่าจะได้เชื่อมโยงความหมายของชีวิตไปยังอนาคต โดยเน้นที่ภาระและความหมายต่าง ๆ ที่จะต้องบรรลุให้สมหวังในอนาคต ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดของชาร์ตร์ เนื่องจาก ชาร์ตร์มองว่า การนำแรงจูงใจหรืออนาคตมาเป็นเงื่อนไขในการกระทำนั้น เป็นการจำกัดเสรีภาพของมนุษย์ เพราะมนุษย์ตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขเหล่านั้น ไม่เป็นอิสระอย่างแท้จริง การเลือกตัดสินใจกระทำการใด ๆ ไม่มีเงื่อนไขใด ๆ มาก่อน มันเกิดขึ้นพร้อมกับการเลือกของมนุษย์ มันเกิดพร้อมกับพฤติกรรม ไม่ใช่สิ่งที่มีมาก่อนพฤติกรรม ดังนั้นเป้าหมายของชีวิตจึงเกิดจากการตัดสินใจเลือกเป้าหมายขณะนั้นในแต่ละสถานการณ์ที่เข้ามา ไม่มีเป้าหมายในอนาคตที่จะมาเป็นแรงจูงใจในการกระทำ จากคำอธิบายดังกล่าว ความหมายของชีวิตในทฤษฎีนี้ยังน่าจะได้จึงไม่ใช่เกิดจากการ “สร้าง” แต่เป็นการ “ค้นพบ”

นอกจากนี้ฟรังค์ยังมีความเห็นขัดแย้งกับชาร์ตร์คือ ชาร์ตร์เน้นอยู่เสมอว่า เสรีภาพสมบูรณ์ของเขาเป็นเพียงเสรีภาพในเชิงจิตวิทยา กล่าวคือ เป็นเสรีภาพในการเลือกทำที่ต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเท่านั้น ชาร์ตร์กล่าวว่า “เสรีภาพของฉันทับเสรีภาพเพื่อที่จะเลือก ซึ่งจะต้องไม่สับสนกับเสรีภาพที่จะได้รับ”⁶⁵ แต่ในทฤษฎีนี้ยังน่าจะได้ เมื่อเราใช้เสรีภาพในการเลือกแล้ว เราจะต้องใช้ศักยภาพที่มีอยู่ทำให้บรรลุผลสำเร็จขึ้นมา กล่าวคือเสรีภาพของฟรังค์เป็นเสรีภาพในการกระทำ

ความเป็นจริงของชีวิตที่ว่า มนุษย์ต้องเผชิญความตาย ชาร์ตร์กล่าวว่า “ความตายคือปรากฏการณ์เฉพาะของมนุษย์ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์สุดท้ายของชีวิตทั้งๆ ที่ยังมีชีวิตอยู่ ความตายได้สร้าง

⁶² Victor Emil Frankl, *The Doctor and the Soul* (New York : Alfred A. Knopf, 1968), p. xv.

⁶³ Ibid., p. xviii.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Alex Howard, *Philosophy for Counselling and Psychotherapy* (Macmillan : Malaysia, 1988), p. 350.

ความหมายของชีวิต เหมือนกับโน้ตดนตรีตัวสุดท้ายที่ทำให้รู้ถึงความหมายของเพลง”⁶⁶ ซึ่งฟรังก์ก็มี ความเห็นสอดคล้องกับชาร์ตร์ โดยฟรังก์ยืนยันว่า “ความตายไม่สามารถยกเลิกความหมายของ ชีวิต”⁶⁷ ถ้ามนุษย์เป็นอมตะ เขาจะเลื่อนทุก ๆ การกระทำออกไปตลอดเวลา โดยไม่จำเป็นต้องทำ ทุกสิ่งให้ถูกต้องขณะนี้ ภายในความไม่คงทนของชีวิตมนุษย์ มนุษย์จะต้องพัฒนาศักยภาพไปสู่การ บรรลุที่แท้จริง ทั้งนี้ความสมบูรณ์ของชีวิตไม่ได้ตัดสินจากเวลาแต่ตัดสินจากเนื้อหาของชีวิต ดังคำของเลาเจื้อที่ว่า “กิจใดที่ได้ประกอบจนเสร็จถูกล่วงแล้ว ย่อมคงอยู่ชั่วกาลนาน”⁶⁸ สำหรับฟรังก์ แล้ว เขากล่าวว่า “ข้าพเจ้าอยากจะทำให้เห็นว่า นี่ไม่เพียงเป็นจริงสำหรับการประกอบกิจให้สำเร็จเท่านั้น แต่ยังเป็นจริงสำหรับประสบการณ์ต่าง ๆ และความทุกข์ทรมานอย่างอาทธานุของเราด้วย”⁶⁹

กรณีตัวอย่างเช่น บทสนทนาในการบำบัด ซึ่งเป็นการสนทนาระหว่างฟรังก์กับหญิงวัยแปดสิบปีที่กำลังจะตายเพราะโรคมะเร็ง ซึ่งแสดงทัศนะสำคัญ ๆ บางอย่างของนัยบำบัด คือ การเสาะหาแหล่งคุณค่าในชีวิตผู้ป่วยความพยายามที่จะพบความหมายในความทุกข์ทรมานเพื่อจะก้าวขึ้นไปอยู่เหนือมัน และการเผชิญหน้ากับความคิดเรื่องความตายอย่างหนักแน่นมั่นคง เรื่องที่ตัดตอนมานี้ เริ่มต้นขึ้น ขณะที่ผู้ป่วยกำลังคุยถึงความพึงพอใจในชีวิตวัยรุ่นของเธอ

ดร. ฟรังก์ คุณกำลังพูดถึงประสบการณ์ที่น่าประทับใจบางอย่าง แต่ทั้งหมดนี้ที่กำลังจะสิ้นสุดลงในตอนนี้แล้วใช่ไหม

ผู้ป่วย (รำพึง) จริง ๆ ตอนนี้ทุกสิ่งทุกอย่างกำลังจะจบลงแล้ว...

ดร. ฟรังก์ เอาละ คุณกำลังคิดอยู่หรือว่า บรรดาสิ่งอันสวยงามทั้งหมดในชีวิตของคุณจะสลายไปเมื่อจุดจบของคุณมาถึง ? (ซึ่งเธอก็คิดอยู่แล้วว่ามันเป็นเช่นนั้น)

ผู้ป่วย (ยังรำพันมากขึ้น) บรรดาสิ่งสวยงามทั้งหมดนั้น...

ดร. ฟรังก์ บอกผมหน่อยเถอะว่า คุณคิดว่าใครจะสามารถลบล้างความสุขที่คุณมีนั้นออกไปได้ ? ใครจะสามารถลบมันออกไปได้

⁶⁶ J.B. Sartre, *Being and Nothingness : a Pheomenological essay on Ontology* translated by Hazel E. Barnes (New York : Washington Press, 1966), p. 681.

⁶⁷ A.J. Ungersma, *The Search for Meaning*(U.S.A : The Westminster Press, 1961), p. 97.

⁶⁸ Ibid., p. 16.

⁶⁹ เฉลิมเกียรติ ผิวนวนล, “จิตบำบัดกับลัทธิอัตถิภาวนิยม : บทแนะนำนัยบำบัด”, วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่(มกราคม – มีนาคม 2523) : 84.

- ผู้ป่วย (หันมามองหน้าผม) คุณพูดถูก หมอ ไม่มีใครจะลบมันออกไปได้
- ดร. ฟรังค์ หรือใครจะสามารถลบล้างความดีที่คุณเคยพบในชีวิตคุณออกไปได้ ?
- ผู้ป่วย (เริ่มมีอารมณ์มากขึ้น) ไม่มีใครจะสามารถลบมันออกไปได้ !
- ดร. ฟรังค์ แล้วความสำเร็จที่คุณเคยทำไว้...
- ผู้ป่วย ก็ไม่มีใครจะลบมันได้ !
- ดร. ฟรังค์ หรือสิ่งที่คุณได้ทนทุกข์ทรมานมาด้วยความกล้าหาญ และชื่อเสียง มีใครสามารถเอามันทิ้งไปจากโลกนี้ – เอามันทิ้งไปจากอดีตที่คุณสะสมไว้ได้หรือ ?
- ผู้ป่วย (ตอนนี้เริ่มจะร้องไห้) ไม่มีใครจะสามารถเอามันทิ้งไปได้ ! (หยุดชั่วขณะ) เป็นความจริง ฉันเคยทุกข์ทรมานมามาก แต่ฉันก็ยังพยายามต่อสู้อย่างกล้าหาญและมั่นคง คุณรู้ไหม ? หมอ ฉันคิดว่าความทุกข์ของฉันเป็นเหมือนการลงโทษอย่างหนึ่ง...
- ดร. ฟรังค์ แต่บางครั้ง ความทุกข์ทรมานก็ยังเป็นการทำโทษอย่างหนึ่งด้วยไม่ใช่หรือ.....สิ่งที่มีค่าในชีวิตก็คือ.....การบรรลุถึงบางสิ่งและความสำเร็จ ซึ่งนี่ก็เป็นสิ่งที่คุณได้ทำมาตลอด คุณได้ทำดีที่สุดแล้วกับความทุกข์ของตัวเอง คุณเป็นตัวอย่างสำหรับผู้ป่วยคนอื่น ๆ ของเรา คุณทำให้พวกเขาได้เห็นถึงท่าทีในการยืนหยัดอยู่กับความทุกข์ทรมานของตัวเอง ผมขอแสดงความยินดีกับคุณด้วยที่สามารถบรรลุผลสำเร็จนี้⁷⁰

3.3.2 แนวคิดของฟริดริค นิทเช่ เป็นนักปรัชญาชาวเยอรมันและนักปรัชญาที่สำคัญคนที่สองของลัทธิเจตจำนงนิยม⁷¹ ทั้งนี้เขาได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของค่านั้เรื่องการตีความและความเข้าใจโลก นิทเช่มีความเห็นพ้องกับค่านั้ในแง่ที่ว่า เราสามารถรับรู้ได้เฉพาะโลกแห่งปรากฏการณ์เท่านั้น โดยผ่านการตีความจากกลไกทางจิต แต่กระนั้นประเด็นสำคัญที่เขามีความเห็นต่างจากค่านั้ก็คือ ค่านั้ถือว่านอกจากโลกแห่งปรากฏการณ์แล้ว ยังมีโลกที่แท้จริงรองรับอยู่เบื้องหลังด้วย แต่นิทเช่ไม่เน้นความสำคัญในเรื่องนี้

นิทเช่ได้รับอิทธิพลแนวความคิดจากคาร์วินคือ ความคิดเรื่อง “ผู้เหนือมนุษย์” (overman) คาร์วินเสนอทฤษฎีเลือกสรรตามธรรมชาติเพื่อให้ได้พันธุ์ดีที่สุด แข็งแรงที่สุด ผู้ที่เหมาะสมที่สุด เอาชนะสิ่งแวดล้อมได้ว่าเป็นผู้มีคุณค่าแก่การมีชีวิตอยู่ ความคิดเรื่อง ผู้เหนือมนุษย์ ของนิทเช่ก็จะ

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 89.

⁷¹ กิริติ บุญเจือ, แก่นปรัชญาปัจจุบัน(กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 44.

ได้รับอิทธิมาจากรุ่นนี้ แต่มันต่างกันที่ว่า ผู้เห็นมนุษยชนของนิตเช่มีใจได้มาจากขบวนการวิวัฒนาการเหมือนของคาร์วิน⁷²

นอกจากนี้ นิตเช่ยังได้รับอิทธิพลจากโซเปนฮาว์ จากการที่โซเปนฮาว์กล่าวว่า สารัตถะที่แท้จริงของสรรพสิ่งเป็นพลังหรือแรงขับ หรือเจตจำนงที่ดิ้นรนไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุดซึ่งเรียกว่าเจตจำนงเพื่อชีวิตแต่นิตเช่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดดังกล่าว ทั้งนี้เขาได้นำแนวคิดของโซเปนฮาว์มาแปลงรูปโดยตรง ดังปรากฏในงานเขียนของเขาเรื่อง Thus Spoke Zarathustra ว่าด้วยเรื่องการเอาชนะตนเองว่า “ในที่ ๆ มีชีวิตเท่านั้น – ที่นั่นจึงอาจมีเจตจำนงได้ มิใช่เจตจำนงเพื่อชีวิต แต่เป็นเจตจำนงเพื่ออำนาจ”⁷³ นิตเช่มองว่าการดิ้นรนเพื่อมีชีวิตอยู่นั้นไม่ใช่เป้าหมายสุดท้ายจริง ๆ แต่เป็นเจตจำนงเพื่อที่จะมีอำนาจ (Will to Power) ดังที่เขากล่าวว่า “โลกนี้มีอะไรเลย นอกจากเจตจำนงสู่อำนาจ และตัวท่านเองก็มีอะไรเลย หากเป็นเจตจำนงสู่อำนาจเท่านั้น”⁷⁴ จะสังเกตได้ว่า ถ้าจะต้องแลกกันระหว่างชีวิตกับการมีอำนาจแล้ว คนเรายอมเสี่ยงตายเพื่อจะมีอำนาจ ทหารหรือตำรวจเสี่ยงตายก็เพื่อเกียรติยศชื่อเสียงอันบันดาลอำนาจมากขึ้น

นิตเช่มองว่า สารัตถะที่แท้จริงของชีวิตคือ เจตจำนงสู่อำนาจ ทำให้มนุษย์ต้องดิ้นรนเพื่อที่จะมีอำนาจเหนือหน่วยอื่น ในงานเขียนระยะแรกของเขาพบว่า อำนาจคือการเอาชนะผู้อื่น แต่อำนาจตามทัศนะของนิตเช่มีใจอำนาจในการกดขี่ข่มเหง รังแก เอาเปรียบกัน แต่เป็นอำนาจที่จะสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่าแก่สังคมให้เหนือผู้อื่น ตัวอย่างเช่น งานศิลปะเกิดจากการที่ศิลปินต้องการมีอำนาจเหนือผู้อื่น จึงพยายามสร้างสรรค์ผลงานให้มีความเด่นกว่าศิลปินคนอื่น ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ผลงานให้ดีขึ้นกว่าเดิม แต่ในระยะหลังพบว่า ความหมายของอำนาจได้เปลี่ยนแปลงไปคืออำนาจมีใจอำนาจในการเอาชนะผู้อื่น แต่ “อำนาจที่แท้จริง คือการเอาชนะตนเอง”⁷⁵ ทั้งนี้มีปัญหาว่าจากการที่นิตเช่เคยกล่าวว่า มนุษย์ประกอบด้วยสองส่วนคือ เหตุผลและอารมณ์ (กิเลส) แต่บางครั้งเขากลับกล่าวว่า มนุษย์มีเพียงเจตจำนงสู่อำนาจเท่านั้น กระนั้นเราสามารถวิเคราะห์ได้ว่าทั้ง

⁷² อานวย อัสโยธา, “การวิเคราะห์แนวความคิดของนิตเช่เรื่อง “เจตจำนงสู่อำนาจ” , วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521, หน้า 14.

⁷³ ฟรีดริช วิลเฮล์ม นิตเช่, *ดังนั้นพูดซาราตัสตรา* แปลโดยศัลย์ ศาลยาชีวิน(กรุงเทพฯ : กฤษณญาณุส, 2540), หน้า 169.

⁷⁴ อานวย อัสโยธา, “การวิเคราะห์แนวความคิดของนิตเช่เรื่อง “เจตจำนงสู่อำนาจ” , วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521, หน้า 9.

⁷⁵ เฉลิมเกียรติ ผิวนวนล, *เทวสาธน์*(กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2519), หน้า 27.

เหตุผลและอารมณ์ (กิเลส) เป็นเพียง “แง่” ของเจตจำนงสู่อำนาจ⁷⁶ ฉะนั้นความหมายของคำว่า “เอาชนะตนเอง” จะเป็นไปได้ในลักษณะดังกล่าวนี้คือ เมื่อกิเลส ซึ่งเป็นเพียงแง่หนึ่งของเจตจำนงสู่อำนาจ แสดงความต้องการหรือความอยากออกมา เหตุผลซึ่งเป็นอีกแง่หนึ่งของเจตจำนงสู่อำนาจที่มีอำนาจสูงกว่าสามารถควบคุมกิเลสได้นั้นไว้ได้ ถือว่านั่นคือการเอาชนะตนเอง⁷⁷

วิธีการเอาชนะตนเองนั้นเรียกว่า การกลั่นกรองสัญชาตญาณให้บริสุทธิ์ (sublimation) คำนี้มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า sublimare แปลว่าการกลั่นกรองทำให้บริสุทธิ์ นิทเช่เอามาใช้ในความหมายที่อาจจะผิดเพี้ยนไปจากเดิมบ้างเล็กน้อยคืออาจจะหมายถึง “การเปลี่ยนทิศทาง”, “ปล่อยให้ระบายออกทางอื่น” หรือ “การจัดระเบียบเสียใหม่”⁷⁸ นิทเช่ถือว่าคนที่มิเกลสเท่านั้นสามารถจะกลายเป็นผู้มีอำนาจได้ โดยเหตุผลสามารถควบคุมกิเลสแต่มิใช่ว่าเป็นการทำให้กิเลสหมดสิ้นไปหรืออ่อนแอลง แต่หมายถึงการควบคุมกิเลสออกไปใช้ประโยชน์

คนที่สามารถควบคุมกิเลสและสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้นั้น จะต้องเป็นคนที่มีบุคลิกภาพแข็งแกร่ง หยิ่งในศักดิ์ศรีของตนเอง นับถือตนเอง และเป็นนายเหนือตนเอง รักที่จะเผชิญชะตากรรมทุกอย่างที่เกิดขึ้น และคนที่จะทำเช่นนี้ได้จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้สึกอิสระ (Freedom of Spirit) กล่าวคือไม่ถูกรอบงำโดยอิทธิพลของผู้อื่นหรือกฎเกณฑ์บางอย่าง มีอิสระที่จะเลือกทางเดินชีวิตให้กับตนเอง ไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อบรรลุความเป็น “ผู้เหนือมนุษย์” โดยนิทเช่เสนอ “ผู้เหนือมนุษย์” เพื่อเป็นอุดมคติแทนที่พระเจ้าที่ล้มล้างไปแล้ว ดังที่เขากล่าวว่า “พระเจ้าทั้งหลายล้วนตายไปแล้ว บัดนี้เราต้องการให้ผู้เหนือมนุษย์ดำรงอยู่ นี่เป็นความพยายามครั้งสุดท้ายของเรา”⁷⁹ ทั้งนี้เพราะว่าเขาไม่ต้องการให้เราอ้างความเชื่อในพระเจ้ามากำหนดวิถีชีวิตของตน มนุษย์จะต้องเป็นผู้กำหนดทางเดินชีวิตให้กับตนเอง และผู้ที่ดำเนินตามแนวทางดังกล่าวถือว่า ผู้นั้นกำลังเดินตามศีลธรรมแบบนาย (master morality)

ตรงกันข้ามกับการกระทำดังกล่าว นิทเช่เรียกว่า ศีลธรรมแบบทาส (slave morality) คนพวกนี้ขาดความมั่นใจในตนเอง ในการตัดสินใจเลือกทางเดินชีวิตให้กับตนเอง โดยจะยอมทำตามไปตามกฎเกณฑ์ของสังคม ไม่พยายามหาความสมบูรณ์ให้กับตนเอง

⁷⁶ อำนวย อัสโยธา, “การวิเคราะห์แนวความคิดของนิทเช่เรื่อง “เจตจำนงสู่อำนาจ” , วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521, หน้า 24.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁷⁹ เกลิมเกียร์ติ ผิวนวล, เทวสถาน (กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2519), หน้า 30.

สรุปว่า การมีอยู่ของมนุษย์แฝงด้วยเจตจำนงที่จะมีอำนาจ การดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นไปเพื่อบรรลุจุดประสงค์แห่งอำนาจ มนุษย์เป็นผู้เลือกแนวทางการดำเนินชีวิตให้กับตนเอง ทางหนึ่งนำไปสู่ความอ่อนแอเรียกว่า ศีลธรรมแบบทาส (slave morality) อีกทางหนึ่งเป็นวิถีทางสำหรับผู้เข้มแข็งเท่านั้นซึ่งนำไปสู่ความเป็นนาย (master morality)

ทฤษฎีนี้ย่ำแย่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของนิทเช่ เพื่อประยุกต์ในการบำบัดผู้สิ้นหวังในชีวิต ทั้งนี้ในทฤษฎีนี้ย่ำแย่ นักนั้ย่ำแย่จะเสนอแนวทางการดำเนินชีวิตเพื่อให้ผู้สิ้นหวังได้ค้นพบความหมายของชีวิตด้วยตนเอง แต่จะไม่ไปกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตให้กับผู้สิ้นหวัง ทั้งนี้เพื่อให้เขาได้ใช้เสรีภาพในการเลือกทางเดินชีวิตให้กับตนเอง ฟรังก์มองว่ามนุษย์มีศักยภาพที่จะบรรลุจุดประสงค์ในชีวิต เนื่องจากมนุษย์มีเสรีภาพของสปีริต สิ่งนี้เองทำให้มนุษย์สามารถเลือกทำที่ต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและสามารถก้าวขึ้นไปอยู่เหนือข้อจำกัดต่าง ๆ ในชีวิตได้

ฟรังก์มองว่า บุคคลที่ค้นพบความหมายของชีวิตเท่านั้นจึงจะสามารถดำรงอยู่เพื่อมันได้ ซึ่งการค้นพบความหมายของชีวิตนั้นมีผลก่อให้เกิดความเครียดมากกว่าความสุขใน ชีวิต แต่ความเครียดเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อสุขภาพจิต โดยพลังของสปีริตอยู่ระหว่างข้อ 2 ข้อ ข้อหนึ่งเป็นความหมายของชีวิตที่จะต้องได้รับการกระทำให้สำเร็จไป และอีกข้อหนึ่งเป็นบุคคลเจ้าของชีวิตที่จะต้องทำให้ความหมายของชีวิตสำเร็จไป ซึ่งความเครียดเปรียบเสมือนแรงกระตุ้นที่ทำให้มนุษย์สามารถทะยานขึ้นไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่สมประสงค์ได้ และสิ่งนี้จะทำให้เขามีชีวิตอยู่เพื่อมันได้ ทั้งนี้ฟรังก์ไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีของฟรอยด์ที่ว่า มนุษย์ต้องการความสุขของสภาพจิต หรือที่จิตที่ปราศจากความเครียด จากที่กล่าวมาสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ความเครียดหรือแรงจูงใจในการดำเนินชีวิตเทียบเท่ากับกิเลสในปรัชญาของนิทเช่ ซึ่งบุคคลจะไม่สามารถบรรลุจุดประสงค์ในชีวิตได้เลย หากว่าไม่มีความเครียดหรือแรงจูงใจในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้พลังดังกล่าวเป็นการนำมาใช้ในทิศทางที่เหมาะสมหรือวิธีการที่นิทเช่เรียกว่า การกลั่นกรองสัญชาตญาณให้บริสุทธิ์ ดังจะเห็นจากในเทคนิคการทำจิตบำบัดเช่น ความหมายของความทุกข์ทรมาน เมื่อบุคคลต้องเผชิญกับความทุกข์ที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ วิธีที่จะจัดการกับความทุกข์ที่ได้รับคือ แปลความทุกข์ทรมานที่ได้รับให้มีความหมายและคุณค่า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทัศนคติที่มีต่อความทุกข์ทรมานและการเผชิญความทุกข์ทรมานที่เกิดขึ้นกับตนเองและมองเห็นภารกิจที่จะต้องกระทำให้สำเร็จลุล่วงในอนาคต ดังจะสังเกตเห็นจาก ในคำยกกกันนาซี ผู้รอดชีวิตออกมาได้คือ พวกที่รู้ว่ามึงงานต้องทำในอนาคตรออยู่ สำหรับตัวฟรังก์เอง ขณะที่ถูกกักกันไว้ในค่ายอชวิทซ์ พวกนาซีได้ยึดคัมภีร์ที่ฟรังก์เขียนขึ้น ฟรังก์จึงตั้งความปรารถนาที่จะเขียนมันขึ้นมาใหม่และสามารถทนสภาพเลวร้ายต่าง ๆ ในค่ายได้ ระหว่างที่นอนป่วยเป็นไข้ไทฟอยด์ ฟรังก์ได้บันทึกย่อ ๆ ลงไว้ในเศษกระดาษเล็ก ๆ โดยตั้งใจว่าจะนำมาปะติดปะต่อให้เป็น

เรื่องราวได้ในภายหลังจากที่ฟรังค์ได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระ ฟรังค์มั่นใจว่าการกระทำเหล่านี้ได้ช่วยให้ฟรังค์สามารถรอดชีวิตจากค่ายกักกันได้ จะเห็นได้ว่าความหมายของชีวิตมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ฟรังค์กล่าวว่า “ไม่มีสิ่งใดในโลกที่จะช่วยให้มนุษย์ในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในยามทุกข์ยากลำบากมากที่สุด เท่ากับการที่เขาตระหนักว่า ชีวิตนี้มีความหมาย”⁸⁰ ดังคำกล่าวของนิทเชที่ว่า “ใครก็ตามที่พบว่าเขาดำรงอยู่ต่อไป ทำไมจะสามารถทนรับเกือบทุกสิ่งไม่ว่าจะเป็นเช่นไร”⁸¹ วาเทดังกล่าวนับว่าเป็น ใจความหลักของการทำจิตบำบัดและการรักษาสุขภาพจิตของพวกนักโทษ เมื่อใดก็ตามที่มีโอกาสสำหรับจุดมุ่งหมาย คือคน ๆ หนึ่งรู้ว่า “ทำไม” เขาจึงอยู่ เขาก็จะมีพลังอดทนต่อความยากลำบากในการดำเนินชีวิตต่อไป “อย่างไร” หายนะสำหรับผู้ที่ไม่เห็นความสำคัญในชีวิตของเขาเอง ไม่มีจุดหมายปลายทางและดังนั้นก็ไม่มีเป้าหมายที่จะดำเนินต่อไป ซึ่งความหมายของชีวิตจะแตกต่างกันในแต่ละบุคคลบางคนอาจให้ความหมายของชีวิตกับมโนธรรมหรือพระเจ้าตัวอย่างคนไข้ที่มีความศรัทธาในศาสนา ฟรังค์ได้นำความยึดมั่นในเรื่องศาสนานี้ให้เป็นประโยชน์ในการบำบัดเช่น มีรับบี (พระสงฆ์ศาสนาฮิว) จากยุโรปตะวันออกผู้หนึ่งมาหาฟรังค์และเล่าเรื่องราวของเขาให้ฟรังค์ฟังซึ่งเขาได้สูญเสียภรรยาและลูก ๆ 6 คนที่ค่ายอชวิตซ์ ครั้นแต่งงานใหม่ ภรรยาใหม่ก็เกิดเป็นหมันขึ้นมาอีก เขาคิดว่าการกำเนิดชีวิตเป็นชีวิตจิตใจและมีความหมายสำหรับเขา นอกจากนั้นการต่อเนื่องของชีวิตมีความหมายมาก ๆ สำหรับรับบีคนนี้ เขาคิดไปว่าชีวิตเขาหมดหวังเพราะจะไม่มีใครสวดบทอุทิศ (Kaddish) ให้เมื่อเขาตายไปแล้ว แต่ฟรังค์ก็ได้หมดหวังได้พยายามใช้ความเชื่อมั่นทางศาสนาของเขา โดยถามเขาว่า ท่านไม่หวังจะเห็นลูก ๆ ในเมืองสวรรค์ดอกหรือ ท่านใดนั่นเองน้ำตาของท่านรับบีก็ไหลรินอาบแก้มและแล้วเหตุผลของความหมดหวังก็หลุดออกมา ท่านรับบีอธิบายว่าลูก ๆ ท่านรับบีได้ตายแบบมรณสักขี⁸² ผู้ไร้เดียงสา และถูกรังแกการสรรเสริญอย่างสูงสุดในเมืองสวรรค์ แต่สำหรับท่านรับบีเองซึ่งเป็นเพียงแค่คนบาปคงจะไม่ได้อยู่ที่เดียวกับลูก ๆ แต่ฟรังค์ก็ได้หมดหวังที่จะช่วยท่านรับบี ฟรังค์ถามเขาต่อไปว่า “เป็นไปได้หรือว่า นี่แหละคือความหมายที่ลูกของท่านรอด ส่วนตัวท่านเองก็ต้องทรมานและในที่สุดท่านและลูกคงจะได้พบกัน ในบทสวดสดุดีของท่านก็มีบอกไว้มิใช่หรือว่า พระเป็นเจ้าจะถนอมน้ำตาท่าน

⁸⁰ วิคเตอร์ ฟรังค์, ความหมายชีวิต แปลโดยคุณพ่ออภิสิทธิ์ กฤษราลัมภ์, คุณพ่อเจริญ อาทิตยา(กรุงเทพฯ : คณะพระมหาไถ่, 2533), หน้า 142.

⁸¹ Victor Emil Frankl, *Psychotherapy and Existentialism*(Great Britain : Middlesex Penquin, 1967), p. 101.

⁸² *L'Kiddush hashem* คือ การตายเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ของพระนามพระเจ้า

ฉะนั้นข้าพเจ้าคิดว่า ความทุกข์ทรมานของท่านรับปีมีความหมายอย่างแน่นอน⁸³ ทันใดนั้นท่านรับปีก็บรรเทาใจในความทุกข์ทรมานโดยมองมิติใหม่ของความทุกข์ทรมาน จะเห็นได้ว่าทฤษฎีนี้ช่วยบำบัดพยายามให้ผู้สิ้นหวังกล้าที่จะเผชิญชะตาชีวิต และเปลี่ยนแปลงความทุกข์ที่ได้รับในทิศทางที่เหมาะสมด้วยวิธีการกรั่นกรองสัญชาตญาณให้บริสุทธิ์ ซึ่งจะประโยชน์ในการบำบัดเพื่อให้ผู้สิ้นหวังได้ค้นพบแนวทางการดำเนินชีวิต จากตัวอย่างที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าทฤษฎีนี้ช่วยบำบัดไม่ได้ต่อต้านศาสนาเหมือนในปรัชญาของนิทเช่ที่ถือว่า ศาสนาคริสต์เป็นหนทางนำไปสู่ความอ่อนแอ เพราะมนุษย์จะนำความเชื่อศานนามากำหนดแนวทางการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นการหลีกเลี่ยงการตัดสินใจเลือกทางเดินชีวิตของตน นิทเช่จึงไม่เห็นด้วยกับศาสนาคริสต์ แต่ในทฤษฎีนี้ช่วยบำบัดไม่ได้ต่อต้านศาสนา จึงสามารถนำมาใช้ได้ผลดีทั้งกับผู้ที่เชื่อศาสนาหรือไม่เชื่อศาสนา

กล่าวโดยสรุป ฟรังค์ได้นำหลักปรัชญามาพัฒนาและสร้างเป็นทฤษฎีนี้ช่วยบำบัด ได้แก่ การนำวิธีปรากฏการณ์วิทยาของฮุสเซิร์ลมาองปัญหาที่เกิดขึ้นจากมุมมองของผู้ที่ตกอยู่ในเหตุการณ์นั้น โดยเชื่อว่าวิธีการดังกล่าวจะทำให้เข้าใจปัญหาได้ตรงกับความเป็นจริง อีกทั้งแนวคิดเรื่องเจตจำนงเพื่อชีวิตของโซเพนฮาว์รมาองปัญหาของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในสังคมว่า เกิดจากการขาดแคลนหรือสูญเสียความหมายบางอย่างในชีวิตที่จะทำให้เขาสามารถดำรงอยู่เพื่อมันได้ ฟรังค์เรียกปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวว่า ความคับข้องใจในภาวะการดำรงอยู่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความคับข้องใจต่อเจตจำนงต่อความหมาย แต่หลักปรัชญาที่มีอิทธิพลอย่างเด่นชัดคือ ปรัชญาอัตถิภาวนิยม ได้แก่ แนวคิดของซาร์ตร์ เรื่องเสรีภาพ, ความรับผิดชอบ และชีวิตที่แท้ ในทฤษฎีนี้ช่วยบำบัดมองว่า อาการของโรคที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเกิดจากความกลัวของมนุษย์ที่จะแสดงความรับผิดชอบต่อทางเลือกทางเดินชีวิต ฉะนั้นในกระบวนการบำบัดจึงต้องพยายามชี้ให้ผู้สิ้นหวังตระหนักถึงเสรีภาพของการดำรงอยู่และเต็มใจที่จะรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเลือกนั้นด้วย ซึ่งผู้ที่สามารถดำเนินชีวิตอย่างที่ต้องการเป็นจริง ๆ เรียกได้ว่า ผู้นั้นดำเนินชีวิตที่แท้ และฟรังค์ยังนำแนวคิดของนิทเช่มาประยุกต์ในการบำบัดซึ่งทำให้มนุษย์หันมาตระหนักในตนเอง กล้าที่จะเผชิญชะตากรรมที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มองความทุกข์ที่ได้รับอย่างมีความหมายและคุณค่า

⁸³ วิคเตอร์ ฟรังค์, ความหมายชีวิต แปลโดยคุณพ่อกสิธิ์ ฤกษ์ราลัมภ์, คุณพ่อเจริญ อาทิตยา(กรุงเทพฯ : คณะพระมหาไถ่, 2533), หน้า 159.